

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Curs 2016/2017

Memòria del seminari de sociolingüística i política lingüística

centre de recerca
en sociolingüística
i comunicació

El *Seminari de sociolingüística i política lingüística* és una iniciativa del Centre de Recerca en Sociolingüística i Comunicació de la Universitat de Barcelona (CUSC-UB). El coordinador de l'edició del curs 2016/2017 ha estat Avel·lí Flors-Mas.

Podeu trobar les convocatòries i els resums de les sessions al blog <https://llenguasocietat.wordpress.com/>

Aquesta memòria ha estat editada per Avel·lí Flors-Mas.

Setembre de 2018

Seguiu-nos a les xarxes!

Web: <http://www.ub.edu/cusc/>

Facebook: [@cuscub](#)

Twitter: [@CuscUB](#)

Aquest document està subjecte a la llicència Reconeixement–No comercial–Sense obra derivada de Creative Commons.

Taula

PRIMERA PART. PRESENTACIONS DE RECERCA EN CURS	4
MAKIKO FUKUDA: «Les ideologies lingüístiques al Japó».....	5
KATHRYN A. WOOLARD: «Conversa al voltant de <i>Singular and Plural</i> ».....	9
CARLES MÚRCIA: «L'estandardització de l'amazic»	16
ANDREIA MORONI: «La transmissió del portuguès com a llengua patrimonial».....	20
EMILI BOIX: «La didàctica de la sociolingüística»	23
RUBÉN FERNÁNDEZ: «Les polítiques lingüístiques a Hawaii al segle XIX»	26
SEGONA PART. CICLE TEMÀTIC DE LECTURES SOBRE LA FILOSOFIA DE LES POLÍTIQUES LINGÜÍSTIQUES	29
F. XAVIER VILA: «Van Parijs i la territorialitat lingüística»	30
ELVIRA RIERA: «Comentari de <i>Linguistic Justice</i> de Philippe Van Parijs».....	32
NATXO SOROLLA: «Visions sobre la substitució lingüística a propòsit de <i>Minority Languages and Group Identity</i> de John Edwards»	36
VANESSA BRETXA: «Comentari de <i>Multicultural Citizenship</i> de Will Kymlicka»	41
NICOLA VAIARELLO: «Comentari de <i>Language Rights and Duties in the Evolution of Public Law</i> de Giovanni Poggeschi»	45
AVEL·LÍ FLORS-MAS: «Comentari d' <i>Equal Recognition</i> d'Alan Patten»	47

Primera part. Presentacions de recerca en curs

Makiko Fukuda: «Les ideologies lingüístiques al Japó»

21 d'octubre de 2016¹

Makiko Fukuda, professora del Departament de Traducció i Interpretació i Estudis de l'Àsia Oriental de la UAB i col·laboradora del CUSC-UB, va oferir-nos una visió panoràmica de les ideologies lingüístiques predominants al Japó i de la seua evolució al llarg dels segles XIX, XX i XXI.

Com a preàmbul va caracteritzar breument la llengua japonesa, que té uns 127 milions de parlants com a llengua primera, i que fora del Japó compta amb un contingent significatiu de parlants entre els descendents d'immigrants japonesos (*Nikkejin*) a Hawaii i Sud-Amèrica i encara es parla en antigues colònies com Taiwan, Corea i la República de Palau, on és llengua oficial. Es calcula que al món compta amb uns 4 milions d'aprenents. No hi ha consens a l'hora de classificar-la tipològicament: alguns autors sostenen que es tracta d'una llengua altaica, mentre que d'altres la consideren una llengua aïllada. En qualsevol cas, es tracta d'una llengua aglutinant i amb un sistema d'escriptura complex, que comprèn dos sil·labaris (*hiragana* i *katakana*), un sistema ideogràfic (*kanji*, d'origen xinès) i l'alfabet llatí (*rōmaji*), que sovint s'utilitzen en combinació.

La ponent va endinsar-se, tot seguit, en les *ideologies lingüístiques* i va estructurar la presentació en tres apartats: el mite del monolingüisme; la representació del japonès com a llengua homogènia; i l'anglès com a sinònim de llengua estrangera i d'internacionalitat.

El mite del monolingüisme

Històricament tancat, és a partir de la Restauració Meiji (1866-1868) que el Japó emprèn mesures de modernització i es consolida com a Estat-nació. Prèviament, la divisió del país en 260 *han* (territoris feudals) i la poca comunicació entre ells havia afavorit la diversitat lingüística interna. Entre els primers passos per a la modernització del país hi figura una planificació lingüística que té per objectiu unificar la llengua nacional i homogeneïtzar la població. En cap moment es qüestiona el rol del japonès com a «única llengua» del Japó, a pesar de l'existència de l'ètnia *hainu* al nord i de diferents varietats lingüístiques, molt distants del japonès, a les illes Ryūkyū. Durant el segle XIX l'educació és la base per

¹ Vegeu-ne el resum en línia a <https://llenguasocietat.wordpress.com/2016/11/02>

[/makiko-fukuda-i-les-ideologies-linguistiques-al-japo/](https://llenguasocietat.wordpress.com/2016/11/02/makiko-fukuda-i-les-ideologies-linguistiques-al-japo/)

a la difusió de la llengua nacional i de la ideologia del Japó com una realitat monolingüe, monoètnica i monocultural. A partir de la colonització de Corea i Taiwan el Japó ha de reconèixer l'existència de certa diversitat etnolingüística a l'interior de l'Estat que no es plasma, tanmateix, en un reconeixement de la diversitat interna del Japó.

Fukuda va introduir alguns dels mots clau en tot aquest procés, entre els quals destaca la noció de *kokugo* (llengua nacional), un concepte polític que funciona com a sinònim de llengua japonesa i dóna nom a l'assignatura escolar de llengua. El terme més habitual per a referir-se a «llengua materna» (*bokokugo*) incorpora el concepte de llengua nacional i axiomatitza així la coherència entre Estat, llengua i poble. A més, per a mantenir el caràcter simbòlic i sagrat del *kokugo*, en el marc del colonialisme es desenvolupa el concepte de *nihongo* per a referir-se a la llengua ensenyada a estrangers.

Cal tenir en compte, finalment, que el japonès no està reconegut com a llengua oficial, un indicatiu més de la naturalització del seu estatus com a llengua única.

El japonès com a llengua homogènia

L'ensenyament de *Kokugo* ha contribuït sens dubte a unificar el japonès. A més, i a pesar que no existeix un estàndard sancionat per l'Estat pròpiament, actuen de models de referència la varietat de la classe intel·lectual de Tokio i també les emprades en diaris, llibres de text o documents oficials —

estàndard escrit— i pels locutors dels telenotícies de la NHK —estàndard oral. En el discurs públic es contrasta la *llengua comuna* (*kyotsugo*, «varietat que entén tothom») i els dialectes (*hogen*), i tot i la gran difusió de l'estàndard encara se'n poden distingir diferents varietats geogràfiques agrupades en dos grans conjunts: varietats *naichi* a l'arxipèlag i Ryūkyū a la zona d'Okinawa, molt allunyades de la resta. Alguns dels dialectes, de fet, no són mútuament intel·ligibles. La ponent va explicar com havia anat evolucionant la valoració social dels dialectes al Japó en diferents etapes:

1. La primera està marcada per l'obligació d'aprendre l'estàndard i la voluntat d'eradicar els dialectes, considerats incorrectes, amb mètodes com la «placa de dialecte» (*hōgen-fuda*) a les escoles. S'estigmatitza l'ús dels dialectes en determinats contextos o davant d'interlocutors que parlen l'estàndard, però se'n continua fent ús en la comunicació endogrupal. Amb el desenvolupament dels mitjans de comunicació i l'increment de la mobilitat interna es genera el «complex de dialecte», un sentiment d'inferioritat i de vergonya per no saber parlar l'estàndard o fer-ho «amb accent», que és prevalent durant els 60 i 70.
2. En una segona etapa, des del final de la II Guerra Mundial fins als anys 80, l'expansió de llengua comuna i el desenvolupament dels mitjans de comunicació audiovisuals contribueixen

al domini de l'estàndard. Encara existeix el «complex de dialecte» però aquestes varietats es comencen a reconceptualitzar com un aspecte valuós de la cultura i la identitat locals que cal preservar, i també com un element que enriqueix la llengua comuna.

3. Durant els 80 i 90 va desapareixent el «complex de dialecte»: d'una banda, la gent de fora de Tokio ja domina la dimensió fonològica de l'estàndard, i de l'altra les diferències econòmiques entre centre i perifèria comencen a reduir-se. A més, les varietats locals es revaloritzen com a elements autenticadors i com un valor afegit per a la promoció econòmica i turística. Fukuda va mostrar com això es concretava en l'ús d'aquestes varietats —juntament amb l'estàndard— en el paisatge lingüístic de les estacions de tren —senyals de benvinguda i comiat als viatgers. No obstant això, la majoria dels dialectes es fan servir molt poc en la vida quotidiana.
4. En el tombant de segle els dialectes s'han posat de moda entre els joves, que els perceben com a divertits i *kawaii* —són equivalents aproximats d'aquest concepte l'anglès *cute* o el castellà *mono*. Entre altres símptomes, es constata un increment de publicacions sobre els dialectes; alguns mots dialectals s'insereixen en les converses entre joves —fins i tot quan no tenen aquests dialectes com a llengua primera o territorial—; s'incorporen mots del

dialecte d'Osaka al japonès general a partir de l'exitosa «comèdia d'Osaka», etc. Fins i tot es publiquen manuals no acadèmics d'aprenentatge de dialectes, que es mercantilitzen com un atribut atractiu per als joves. Tanmateix, no es tracta tant de «parlar en dialecte» com de recrear els *dialectes virtuals*, els estereotips que connecten una determinada varietat lingüística amb un tipus de persona —alegre, senzill/de poble, brusc/masculí...— a través de *hōgen kosupure* (jocs de disfresses) en què en compte de robes diferents s'empren els trets dialectals en qüestió.

L'anglès com a sinònim de llengua estrangera i d'internacionalitat

La circulació del terme *Kokusaijin* («persona amb mentalitat internacional, cosmopolita») com a equivalent d'una persona amb un bon domini de l'anglès, i la pressuposició que les persones amb fenotip occidental o els descendents de parelles mixtes també hi són competents, deixen intuir fins a quin punt l'anglès s'interpreta com a sinònim de llengua estrangera i com a indicatiu d'internacionalitat en el context del Japó. L'alta valoració de l'anglès ha conduït a propostes problemàtiques com la possibilitat d'adoptar-lo com a segona llengua oficial amb l'objectiu d'incrementar-ne el coneixement, una proposta inclosa en el document *Les metes del Japó al segle XXI*, de l'any 2000 i que va conduir a debats socials intensos. L'anglès s'incorpora a l'ensenyament primari a partir de 2002: en

aquell moment, s'argumenta que ser capaç de comunicar-se en anglès és imprescindible per a sobreviure en la globalització, i s'identifica aquesta llengua com a «llengua comuna» internacional.

Fukuda va centrar el final de l'exposició en el fenomen dels *kikokushijos*, els infants japonesos que segueixen les trajectòries de mobilitat laboral dels progenitors i que, en conseqüència, s'escolaritzen i socialitzen en altres entorns però sempre amb l'expectativa de tornar al Japó. En un primer moment, aquestes persones són percebudes com una amenaça per a l'homogeneïtat de la societat japonesa, es considera que tenen un nivell inferior de japonès i són percebuts com a *gaijin* (estrangers), «japonesos estranys» o «mig japonesos». Per contra, a partir dels anys 80 esdevenen un nou grup d'elit, un canvi valoratiu afavorit pels canvis en els discursos hegemònics, des de l'èmfasi en la *modernització* —en què es valora la uniformització, l'homogeneïtat i la lleialtat— a la insistència en la *internacionalització* —en què es valora l'heterogeneïtat, la creativitat i l'originalitat. En el marc de la globalització, els *kikokushijos* han esdevingut un emblema d'internacionalitat.

En el torn d'intervenció dels assistents, Emili Boix va preguntar per la minoria d'Okinawa i si hi havia algun tractament escolar de les seues varietats del japonès. Fukuda va explicar que cada vegada hi ha menys joves que hi parlen «dialecte» en la vida quotidiana, que l'ensenyament i la promoció

de l'estàndard hi va ser «molt intensiu» i que només se'n manté un cert ús a nivell simbòlic, per exemple en concursos d'oratória. Rubén Fernández va preguntar com s'escriuen els dialectes i la ponent va explicar que normalment en *hiragana* però de vegades també en *katakana*. Albert Bastardas va destacar la importància heurística de la comparació de diferents contextos i va defensar el potencial de la sociolingüística en aquest camp; també va argumentar que la presentació de Fukuda oferia lliçons sobre la necessitat d'intervenir sobre les imatges socials de les varietats lingüístiques per a afavorir canvis en la seua valoració. Finalment, Nicola Vaiarello va destacar els nombrosos paral·lelismes amb el cas italià, on després de la imposició d'una llengua comuna i la repressió dels dialectes van començar a aparèixer iniciatives de recuperació d'aquestes varietats a partir dels 70, i va assenyalar la paradoxa que aquestes varietats es comencen a valorar precisament quan ja no es parlen en la vida quotidiana.

Kathryn A. Woolard: «Conversa al voltant de *Singular and Plural*»

16 de novembre de 2016²

En aquesta sessió extraordinària del seminari vam compartir conversa i reflexions estimulants i enriquidores amb Kathryn A. Woolard, doctora en Antropologia per la Universitat de Califòrnia a Berkeley, professora de la Universitat de Califòrnia a San Diego i una de les principals referències en la sociolingüística i l'antropologia lingüística d'àmbit internacional pel que fa a l'anàlisi dels fenòmens de contacte de llengües, la gestió dels límits etnolingüístics en la interacció i les actituds i ideologies lingüístiques a Catalunya. La seua dedicació de més de tres dècades a aquesta qüestió li va valdre a finals de 2016 el Premi Internacional Ramon Llull, amb motiu del qual va visitar Andorra i Barcelona.

El seminari es va estructurar com una sessió de preguntes i respostes al voltant de la seva última publicació, *Singular and Plural. Ideologies of Linguistic Authority in 21st Century Catalonia* (Oxford University Press, 2016). En el llibre, Woolard revisa i actualitza les seues reflexions sobre el cas català i les incardina en la seua teorització de les ideologies lingüístiques com a camp de recerca, l'altre vessant pel qual és

reconeguda en l'àmbit internacional. L'autora hi analitza els debats públics sobre les llengües i les experiències lingüístiques quotidianes des del prisma de les ideologies de l'anonimat, l'autenticitat i el *naturalisme lingüístics*, que han servit històricament com a bases de la legitimació i l'autoritat de les llengües i els seus parlants.

Avel·lí Flors-Mas (UOC i CUSC-UB): Per a trencar el gel, i tenint en compte que segurament les anirem esmentant ara i adés però potser algun dels assistents no hi està familiaritzat, m'agradaria que fessis quatre pinzellades sobre què vols dir quan parles d'ideologies de l'autenticitat i l'anonimat.

Kathryn Woolard: Quan parlo d'autenticitat faig referència a la ideologia segons la qual les llengües deriven el seu poder, dret d'ús i en general la seva importància del fet que expressen sense mediació l'ésser interior d'una persona, d'una societat o d'un territori. En constitueix l'essència, una idea molt lligada al Romanticisme. Per contra, l'anonimat fa referència a la idea que una llengua pertany a tothom però alhora a ningú en particular, que és oberta i

² Vegeu-ne el resum en línia a <https://llenguasocietat.wordpress.com/2016/11/17/>

[/kathryn-woolard-comenta-singular-and-plural-al-seminari-del-cusc-ub/](https://kathryn-woolard-comenta-singular-and-plural-al-seminari-del-cusc-ub/)

accessible. Les llengües anònimes no sonen com una veu particular sinó com una «veu d'enlloc», i en conseqüència les pot fer servir tothom i es poden parlar pertot. En el marc de l'anonimat s'interpreta que la llengua té una funció bàsicament comunicativa i referencial i per tant proporciona un accés directe a les idees i serveix de base per al debat i la deliberació públiques. En el marc de l'autenticitat, en canvi, les llengües serveixen bàsicament per a expressar la identitat.

Aquesta contraposició entre autenticitat i anonimat prové d'un llibre que vaig editar juntament amb Susan Gal, en què vam convidar diferents antropòlegs lingüístics a reflexionar sobre l'anàlisi de l'*espai públic* que proposa Jürgen Habermas. La noció d'anonimat és molt present en l'obra de Habermas: ell parla de la necessitat d'assolir una perspectiva que no sigui de ningú en particular sinó de tothom alhora a través de la deliberació en l'àgora pública. Aquesta visió es complementa amb el treball de Susan Gal sobre les ideologies i els processos de diferenciació sociolingüística. Vam concebre l'oposició entre anonimat i autenticitat com un heurístic que ens serveix per a analitzar les diferents fonts de legitimitat i poder lingüístics i com evolucionen històricament. A partir del segle XVIII, en les societats modernes de matriu europea hi conviuen totes dues bases: hi ha llengües que es conceptualitzen com a anònimes i llengües que es conceptualitzen com a autèntiques. No vull dir que no hi hagi llengües que es legitimen

sobre altres bases. En qualsevol cas, aquesta distinció m'ha resultat útil a l'hora de conceptualitzar la relació entre el català i el castellà a Catalunya, i especialment en els últims temps, quan a Espanya han començat a emergir discursos sobre el castellà com a «llengua comuna». Dic que em resulten útils però sóc conscient que no capten *la* veritat: hi ha altres maneres de veure-ho. A més, les posicions del català i el castellà en relació a aquestes ideologies no són estàtiques, i tinc la percepció que estan canviant.

També voldria plantejar una reflexió més general sobre les ideologies lingüístiques, que hem d'entendre de manera diferent de les ideologies polítiques, més explícites i estructurades. Quan parlo d'ideologies lingüístiques parlo sobretot de nocions implícites i incorporades en el comportament dels parlants, i doncs més relacionades amb conceptes com *doxa* o *habitus* de Bourdieu. Així doncs, en la majoria de casos no es tracta d'idees conscients, explícites i articulades en forma de discursos sobre què són i com han de funcionar les llengües en la societat, tot i que en ocasions també són això.

F. Xavier Vila (UB): Enhorabona pel llibre, que veig menys tenyit de nacionalisme banal del que ho sol estar la literatura nord-americana i del nord d'Europa sobre les llengües minoritzades. Realment, la ideologia de l'Estat-nació està tan instal·lada que és difícil adonar-se de la seva existència fins al moment que s'entra en una situació de conflicte. Jo volia fer-te una pregunta i un

comentari. Diria que, en el discurs, les idees d'autenticitat i anonimat apareixen més sovint juntes que no separades, i a més diria que s'imbriquen amb altres oposicions. Per exemple, la distinció entre *pride* i *profit* que proposen Alexandre Duchêne i Monica Heller, o d'altres de més tradicionals com local i supralocal, o cosmopolita. Fins a quin punt penses que se superposen o són compatibles?

En segon lloc, volia plantejar una reflexió sobre la «desetnificació» del català, que sovint has identificat com un factor positiu a l'hora d'estendre'n els usos públics. Em pregunto, un cop despullades d'autenticitat local—territorial, històrica...—quin motiu hi ha per a preferir alguna llengua en concret sobre les altres? Crec que aquesta dificultat es pot començar a percebre, per exemple, amb l'adopció ja no només del castellà sinó també de l'anglès per al treball de certes institucions a Catalunya.

KW: Primer en relació a la pregunta, cal tenir en compte que cap de les terminologies proposades capta la veritat. A mi em resultava útil el ressò d'aquestes paraules, perquè volia capturar com sonen les llengües a les oïdes dels parlants. Anonimat i autenticitat ho capturaven millor. Per exemple, autèntic és com sona l'*altre*, i jo no puc adoptar la seva llengua perquè aleshores deixaria de ser jo. En qualsevol cas, cal tenir en compte que quan parlem d'ideologies estem parlant en realitat de complexos ideològics: la idea d'autenticitat que hem heretat del Romanticisme porta inclosa la

noció de llengua local, i l'anonimat la idea de llengua universal, supralocal. No hi ha cap dificultat a combinar aquestes idees.

Amb el *pride* i el *profit* la qüestió es complica. Normalment l'orgull s'identifica amb l'autenticitat, però de vegades l'autenticitat més que a l'orgull condueix a la vergonya de posseir una veu tan degradada, tan minoritzada, al dolor de veure que la teva parla es representa com una versió defectuosa de la llengua. De totes formes, Heller i Duchêne tampoc no estan proposant d'identificar l'orgull amb l'autenticitat, a pesar que coincideixin una part dels complexos ideològics. La idea de benefici és encara més complexa. El que destaquen aquests autors és que les relacions entre l'orgull i el benefici són canviants: en ocasions s'han situat en oposició mútua i, en canvi, ara veiem com el benefici s'apropia l'orgull.

Aquesta idea de *mercantilització* és una part del joc de legitimació de les llengües, però només una part. I diria que no incorpora la idea que les llengües poden percebre's com a «veus d'enlloc», un matís que és important i no vull deixar de banda. A més, crec que l'anàlisi de la interacció entre *pride* i *profit* resulta interessant, però correm el perill de perdre de vista que les llengües ja ens han arribat capitalitzades: almenys des de la invenció de la impremta hi ha mercantilització de la llengua. Els fenòmens que observem ara no són nous del tot, i no hem de banalitzar la història d'aquesta mercantilització.

I sobre el comentari, és cert que existeix una certa paradoxa en la qüestió de la desetnificació. En qualsevol cas, en condicions històriques diferents canvia el «càlcul» dels aspectes que convé emfasitzar més o menys, en funció de les necessitats del moment. És clar que tant les llengües «massa ètniques» com les «massa no-ètniques» poden no funcionar, però això sempre és dependent dels moments històrics, de l'estructura social, etc. En els primers moments de l'autonomia vaig defensar la necessitat de desetnificar la llengua si se'n volia incrementar l'ús públic. Potser si ens trobem en un altre moment cal tornar a repensar-ho.

En tot cas, al llibre hi parlo de l'emergència d'una ideologia alternativa al naturalisme sociolingüístic, que consisteix a repensar l'autenticitat com a «projecte». Una ideologia que ha estat present a Catalunya durant tot el segle XX, però amb més o menys èmfasi en funció dels moments històrics. Aquesta ideologia no implica abandonar l'autenticitat sinó reconceptualitzar-la. I crec que és positiu que se sàpiga d'on vénen les llengües, perquè com diu Albert Branchadell és molt

complicat que coexisteixin dues llengües anònimes en un sol territori.

Joan Costa (UPF): Jo treballo sobretot en el camp de l'estandardització i m'heu fet pensar com s'hi poden relacionar aquestes ideologies de l'autenticitat i l'anonimat. Tenim notícia del cas cors, en què l'estàndard que s'havia intentat promoure en un primer moment havia provocat un cert rebuig perquè era percebut com a «artificial». També és aplicable al cas català, en què potser en una primera fase calia descastellanitzar el català per dotar-lo d'autenticitat, però més endavant necessita sonar més anònim en alguns camps. També volia demanar-vos un aclariment sobre la noció d'autoritat, si l'enteneu només en un sentit d'autoritat legal o més aviat com a autoritat moral.

KW: Faig referència sobretot a una noció d'autoritat moral, a nivell personal però també de l'Estat. La legitimitat legal és important per a l'Estat, però sense legitimitat moral la cosa no funciona. Volia referir-me a la legitimitat moral que confereix el privilegi de parlar –i que se t'escolti.

Quant al cas del cors, que conec bàsicament a través de l'obra d'Alexandra Jaffe, es va entendre que l'autenticitat era important per als parlants i l'estandardització s'ha basat en la idea de poder fer servir i gaudir de les diferents varietats lingüístiques. Unes idees molt influïdes pels sociolingüistes i en clara oposició a la ideologia de l'anonimat: no volien promoure una sola veu autoritativa que sonés com una veu d'enlloc.

L'alternativa que hi van trobar va ser l'establiment d'un model de llengua institucional que respectés i preservés la variació.

Albert Bastardas (UB): En primer lloc, m'agradaria saber què entens per «naturalisme». I en segon lloc, volia fer un aclariment sobre la qüestió de l'anonimat i autenticitat. Sóc del parer que l'anonimat és sempre de qui té el poder. En el cas de les llengües estatals, els seus parlants parlen com respiren: ni ho saben, com ho fan. En canvi, l'autenticitat sempre queda de la banda dels minoritzats. Diria que calen conceptualitzacions alternatives, que abracen altres matisos.

KW: En el món que nosaltres coneixem hi estic d'acord: les llengües d'Estat són banals, anònimes, i les llengües minoritzades s'han de conformar a sonar autèntiques. Però per a mantenir la legitimitat de les llengües, ja siguen llengües establertes o minoritzades, cal treballar-ne les bases discursives. També les llengües estatals ho fan: llegiu un article de *El País* d'un dia qualsevol i ho veureu. És per això que parlo d'ideologies, perquè estan carregades d'interessos socials, polítics i econòmics. De Catalunya estant es veu clarament que la representació de la llengua de l'Estat com a llengua anònima és una visió interessada, perquè la situació de minorització fa que es vegi més clar. Però en altres contextos cal mostrar que això és efectivament així.

Sobre el naturalisme, es tracta de la idea que aquests diferents valors –d'autenticitat,

d'universalitat, etc.– deriven directament, naturalment, de les característiques de les llengües, sense l'actuació dels parlants o els poders establerts. Aquests diferents valors es derivarien directament de les qualitats de la llengua i de la relació que les persones estableixen amb aquestes llengües –per exemple, en el concepte de «llengua materna». John E. Joseph ha analitzat com la lingüística representa la llengua com un element orgànic, natural. Jo postulo que existeix un subtípus de naturalisme lingüístic, el naturalisme sociolingüístic, una ideologia que la majoria de nosaltres practiquem quotidianament i professionalment. Es tracta d'una idea que ja es troba en Dante, que cito al llibre. Aquest autor defensa que els vernacles són la millor varietat lingüística de totes perquè no cal aprendre-la: ens ve donada, sense esforç. El que ho fa encara més interessant és que en l'obra de Dante ja hi ha present, també, la ideologia de l'anonimat: quan es planteja com ha de ser el vernacle, proposa que ha de ser supralocal, perquè no es correspongui amb cap dels vernacles locals.

El naturalisme implica que les coses ja són com haurien de ser, que ens trobem en el millor estat possible i que tot el que sigui intervenir-hi és interferir en un «procés natural». Modificar aquest estat natural és traïr la comunitat i, en última instància, el nostre «jo real». En aquest sentit, el naturalisme sol comportar sentiments de culpabilitat o de falta de lleialtat, perquè no ets tu si parles d'una altra manera, perquè parlant en una altra llengua no expresses *la*

teva veritat. Tot això són expressions del naturalisme sociolingüístic.

Però aquesta ideologia no és universal, no sempre ha estat dominant a tot arreu. Per exemple, a Hawaii existeix la voluntat de recuperar la comunitat i la llengua però no s'hi documenten sentiments de culpa o de vergonya pel fet d'haver-la d'aprendre com a segona llengua. Això contrasta clarament amb Còrsega, on la gent se sent inautèntica per aquest mateix fet. En el cas de Hawaii es fa més èmfasi en la idea de responsabilitzar-se de la recuperació de la llengua. Es tracta d'un nou concepte d'autenticitat, que ja no es basa en una relació natural o d'herència. Un últim exemple: a Indonèsia, per a arribar a ser considerat realment javanès s'ha de dominar una varietat molt artificial de la llengua. La parla vernacle ni tan sols es considera una llengua pròpiament: no ets javanès —no ets una persona, en definitiva— fins que, mitjançant un procés de refinament, accedeixes a una varietat artificial. Arribes a ser la persona que ets parlant d'una manera diferent a com has après de petit. Aquesta idea de l'artificialitat com un atribut positiu és molt interessant.

Xavier Vila (UB): No estic d'acord que les llengües amb poder són sempre anònimes. Sense anar més lluny, en castellà es parla de la necessitat d'eliminar «barbarismos». Penso que l'oposició entre autenticitat i anonimat és un recurs útil, tot i que cal no perdre de vista que en determinats moments i sota determinades condicions se n'emfasitza més l'un o l'altre.

Alexandra (estudiant de Lingüística, UB): Abans estava convençuda que només em podia arribar a identificar realment amb una llengua. Ara, en canvi, m'identifico amb totes les llengües que parlo, i com més les conec més m'hi identifico. Però detecto molt de naturalisme lingüístic entre companyes d'estudis o de feina: hi ha persones que no senten que parlen elles mateixes si no ho fan en la seva primera llengua. Em pregunto si les persones més multilingües relativitzen, potser, aquesta identificació tan forta amb una sola llengua.

KW: Joan Pujolar ha parlat de la «veritat monològica», una ideologia que provocava un rebuig de l'ús del català entre homes joves castellanoparlants, que estaven convençuts que no s'hi podien expressar directament, sense filtres. Tens raó que aquesta ideologia es troba més sovint entre els monolingües, però això no equival a dir que tots els que aprenen altres llengües adquireixen una perspectiva post-naturalista. Entre els meus informants n'hi ha que són perfectament capaços de parlar català però que continuen sentint que parlar en català és reprimir el seu autèntic jo: «ho puc fer, però no seria jo». No es tracta d'un canvi automàtic.

Llorenç Comajoan (UVic). Estava pensant en el debat recent sobre els diacrítics i veig que l'anonimat i l'autenticitat poden ser un bon recurs per a analitzar-lo, però també hi veig limitacions. Tendim a veure'ls com dos pols oposats i es tracta més aviat d'un camp discursiu en què apareixen contínuament

imbricats. No sé fins a quin punt no estem simplificant la complexitat i parlant massa en general, sense tenir en compte que els parlants que es posicionen en aquest camp discursiu parteixen de posicions diferents en relació a l'edat, el gènere, la classe social, etc.

KW: Hi estic completament d'acord. No s'han de perdre mai de vista les característiques socials dels parlants i les relacions de poder entre ells. En el cas dels discursos dominants, però, sí que es poden detectar traces clares del que he anomenat autenticitat i anonimat. Aquesta distinció té el seu valor si no perdem de vista que es tracta de processos ideològics, no d'una descripció transparent del món. No s'hi pot treballar com si es tractés d'una oposició de blancs i negres.

Vanessa Bretxa (UB). En primer lloc felicitats pel llibre, m'ha agradat molt com està estructurat perquè s'inicia amb el desenvolupament de les idees principals i continua amb una visió de com es concreta això en un nivell macro, dels discursos públics, i en un nivell micro, de la interacció entre els parlants. Queda tot molt ben lligat. També m'ha agradat molt la idea de post-naturalisme, que dota d'agència els individus per a crear el seu propi projecte d'identitat. Aquesta noció, que l'autenticitat resideix no tant en els orígens com en els objectius, es veu clarament en el fenomen dels nous parlants, no només a Catalunya sinó també a Galícia o el País Basc.

Volia fer un comentari sobre la desaparició de l'etiqueta «català» i «castellà» com a

categories d'identificació entre els adolescents que tu comentes al llibre. A Catalunya ens trobem en un nou escenari en què hi intervenen «nous personatges», i els adolescents immigrants que participen en un projecte en què estem treballant ens comenten que, a l'hora de fer tries lingüístiques, parlen «als catalans en català i als castellans en castellà».

KW: Al grup que vaig estudiar el 2007 hi havien desaparegut, aquestes etiquetes. És molt interessant que hagin reaparegut, encara que en el cas dels autòctons la presència no sigui tan clara.

Carles Múrcia: «L'estandardització de l'amazic»

14 de desembre de 2016³

Carles Múrcia, de la Universitat de Barcelona, va conduir aquesta sessió dedicada al model d'estandardització composicional i plural aplicat a la llengua amaziga. Múrcia va estudiar filologia clàssica a la UB i més endavant s'hi va doctorar amb una tesi sobre *La llengua amaziga a l'antiquitat a partir de les fonts gregues i llatines* (2010). En l'endemig havia ampliat la seua formació en amazigologia a París (2004) i en lingüística afroasiàtica a Colònia (2005). Darrerament ha treballat al voltant de l'estandardització de la llengua amaziga i hi ha consagrat un diccionari, de publicació recent, en col·laboració amb el poeta i novel·lista Salem Zenia: el *Diccionari Amazic-Català / Català-Amazic* (Llibres de l'Índex, 2016).

L'amazic és una llengua de la família afroasiàtica i a pesar de la seua enorme dispersió territorial⁴ és relativament homogènia. Les varietats pertanyents al diasistema septentrional tenen un grau molt alt d'intel·ligibilitat. El bloc oriental, en canvi, és més heterogeni i inclou els dialectes oasites, parlats en oasis d'Algèria i Líbia, alguns dels quals extingits. Els dialectes

tuaregs, parlats per poblacions nòmades, també són força homogenis malgrat l'enorme territori que cobreixen. Cal dir que, tot i que parlem d'un àmbit territorial immens i discontinu, es tracta també d'un espai geogràfic connectat tradicionalment per rutes de caravanes, diferents festivals, etc. En qualsevol cas, no es pot perdre de vista que l'amazic es parla en tres ecosistemes diferents; en àrees amb densitats de població molt variades; que està en contacte amb llengües de famílies molt distants; i que en l'àmbit amazic s'hi produeix una simbiosi entre poblacions nòmades i sedentàries, amb una economia molt diversificada: ramaders, comerciants... Tot plegat fa de l'amazic un cas singular, possiblement únic.

En el seminari, Múrcia va repassar els criteris amb què havien elaborat el diccionari, que només té en compte el diasistema septentrional, partint d'un *model d'estandardització composicional i plural*. Aquesta proposta la va formular per primer cop Carles Castellanos (UAB) en la seua tesi

³ Vegeu-ne el resum en línia a <https://llenguasocietat.wordpress.com/2016/12/19/carles-murcia-i-l-estandarditzacio-de-l-amazic/>

⁴ Vegeu <https://ca.wikipedia.org/wiki/Berber#/media/Fil:Berber-map.png>

doctoral (1997), i contrasta amb els models *unitari* —un sol estàndard homogeni i referencial per a totes les varietats— *independent* —tants estàndards com dialectes, sense varietat comuna o supradialectal— o *polinòmic* —normes bàsiques en relació a l'ortografia i la gramàtica però molt poca intervenció, basat en les experiències del sard o el cors. Castellanos proposa aquest model composicional i plural per a l'amazic atenent a l'estructura social i els trets antropològics, històrics i culturals dels grups amazigòfons, repartits en 10 estats diferents i que tot i compartir certs trets culturals també presenten idiosincràsies notables. Fins ara, les temptatives estandarditzadores han partit d'una perspectiva polinòmica al Marroc i d'un model independent a la Cabília, on hi ha hagut poca reflexió sobre la integració de les diferents varietats. El model composicional i plural resulta bastant compatible amb el model polinòmic impulsat al Marroc, on el diccionari de Múrcia i Zenia ha estat força ben rebut.

Múrcia va defensar que «la intervenció més eficaç és la menys intervencionista possible». No es tracta d'«ensenyar a parlar» o de restituir la llengua a un passat «pur» o «incontaminat» d'elements exògens: des del seu punt de vista, només cal neutralitzar les influències que no permeten un desenvolupament genuí de la llengua. A la Cabília, en canvi, es treballa des d'una perspectiva més purista i que connecta l'estandardització de l'amazic amb la lluita antiarabista. Per a fer front a la qüestió de la

interferència, Múrcia i Zenia treballen a partir d'una distinció entre «manlleus additius» i «substitutius». Els primers designen elements nous sense denominació genuïna i entren al diccionari estàndard sense problemes. En canvi, proposen evitar els manlleus de tipus substitutiu, incorporats a la llengua arrel de la situació de desequilibri sociolingüístic. Encara hi afegeixen un tercer tipus, els «manlleus expansius», que designen realitats no tradicionals —lèxic relacionat amb mitjans de comunicació, tecnologia, etc. La distinció entre manlleus additius i expansius es basa en el caràcter planificat, *in vitro*, dels segons.

Un segon criteri a l'hora de confeccionar el diccionari està lligat amb la força centrípeta o centrífuga dels elements que incorpora o rebutja l'estàndard. Hi ha elements que contribueixen a la convergència dialectal: lèxic genuí compartit, innovacions a partir de lèxic genuí o manlleus comuns —per exemple, els manlleus de l'àrab i del francès són força compartits entre dialectes. A més, Múrcia va observar que tot i les reticències cap al lèxic manllevat de l'àrab bona part d'aquest lèxic és en realitat manllevat del persa, l'accadi, l'arameu... L'àrab ha actuat en aquest sentit com a llengua mitjancera i ha obert el nord d'Àfrica al món oriental: eliminar tots aquests elements, sosté Múrcia, seria anar en contra de la història de la llengua i del caràcter obert de la cultura amaziga. Quant als elements centrífugs, es tracta de formes neològiques, apreses a l'escola però no dites tradicionalment, creacions particulars de cada dialecte, i

finalment manlleus dels dialectes tuaregs cap a altres varietats, ja que es considera que són les varietats menys influïdes per l'àrab i s'hi ha recorregut sovint amb l'objectiu de «depurar» la llengua d'arabismes. Tots aquests elements comporten un cert risc d'opacitat i de desidentificació dels parlants, i un dels principis clau del model que proposen és evitar al màxim la diferenciació entre estàndard i dialectes per a conjurar aquest risc de desidentificació. A més, es tracta d'evitar l'establiment d'una distribució diglòssica de les varietats que és tan característica de l'àrab, amb la distinció entre àrab clàssic (*fus·ha*) i el Dàrija i la resta de varietats col·loquials.

Múrcia també va explicar que un dels principals obstacles a salvar havia estat la diferenciació entre varietats zenates i no zenates, a dins mateix del bloc septentrional. Fins ara, les propostes d'estàndard es basaven en dialectes no zenates i els parlants zenates —per exemple, els rifenys— s'hi sentien poc identificats. En el diccionari miren de resoldre-ho introduint la noció de marcatge, que resulta habitual entre altres en els diccionaris de la llengua anglesa, que incorporen les marques BE (*British English*) i AE (*American English*). Així, quan una forma és compartida de manera consistent pels diferents dialectes zenates l'han incorporada al diccionari afegint-hi una marca de varietat: és per exemple el cas de 'fetge' (tasa / ZNT tsa) o 'mà' (afus / ZNT fus). En canvi, les formes idiosincràtiques d'una sola varietat zenata queden excloses de l'estàndard.

En una perspectiva de futur, i seguint amb aquesta noció de marcatge, va apuntar que caldria redactar un diccionari estàndard del conjunt del diasistema septentrional que s'hauria de desenvolupar, més endavant, en quatre diccionaris complementaris per a cadascun dels grans dialectes. Aquests diccionaris contindrien tot el fons lèxic comú més les particularitats del taixelhit, tot el fons lèxic comú més les particularitats del tamazight, etc. Així, cada parlant disposaria d'un diccionari de referència per a la seua varietat, i això podria facilitar la identificació amb l'estàndard en els estadis inicials.

Com a conclusió, Múrcia va sostenir que només s'ha d'intervenir sobre els elements que dificulten el desenvolupament robust i genuí de la llengua, que és encara creativa a partir dels seus propis recursos: «ens hem de contenir de crear productes de laboratori», va defensar. Va recordar que, a més de genuí, l'estàndard promogut ha de ser útil al conjunt dels parlants: no pot limitar-se als cercles militants. «Els parlants han de tornar a prendre el control de la llengua i l'han de poder utilitzar en totes les situacions, en les tradicionals i en les noves», va assegurar. A més, va defensar la necessitat de disposar d'una bona teoria per a poder afrontar de manera consistent i sistemàtica els problemes que havien anat sorgint en la redacció del diccionari. Segons Múrcia, el seu pla teòric inicial s'ha anat polint amb el temps, l'han posat a prova i se n'han sortit raonablement bé. La implementació d'aquesta proposta serà més complicada, però, des del punt de vista polític. L'amazic

és oficial al Marroc i recentment també ha estat reconegut com a oficial a Algèria —tot i que sense cap pla de promoció coherent— però és encara molt difícil treballar de manera conjunta més enllà de les respectives fronteres estatals. Múrcia i Zenia ho han pogut fer des de Catalunya estant, però les possibilitats —i el finançament— per a treballar en iniciatives d'estandardització transfronterera són encara molt limitats.

Andreia Moroni: «La transmissió del portuguès com a llengua patrimonial»

17 de febrer de 2017⁵

Andreia Moroni, de la Universidade Estadual de Campinas i col·laboradora del CUSC-UB, va presentar una part de la seua recerca doctoral en curs sobre *O Português como Língua de Herança hoje e o trabalho da Associação de Pais de Brasileirinhos na Catalunha (APBC)*. Una associació que una setmana abans del seminari havia celebrat unes jornades coorganitzades amb la Universitat de Barcelona sobre aquesta mateixa qüestió,⁶ i de la qual Moroni és membre activa. Contra un cert reduccionisme positivista, la ponent reivindicava així una visió situada de l'investigador i defensava la incorporació de les seues militàncies com una part més de la recerca.

Moroni va començar situant la seua recerca en el que autors com Blommaert (2013) han anomenat *superdiversitat*. D'acord amb aquests autors, vivim en societats marcades per l'increment de la mobilitat i de la *complexitat* (Massip i Bastardas (ed.) 2013), i en un marc de creixent imprevisibilitat de les pràctiques lingüístiques. A més, l'experiència dels lusòfons d'origen brasiler a

Barcelona està marcada també pel *translingüisme*, a causa de la proximitat tipològica entre el portuguès, el castellà i el català, que afavoreix la transferència de competències entre llengües. En tercer lloc, la ponent va situar la transmissió de les «llengües patrimonials» o «d'herència» en el camp de l'afectivitat i les *emocions* (Pavlenko 2005). Un aspecte que distingeix l'aprenentatge d'aquestes llengües de l'aprenentatge de llengües estrangeres a l'aula. Des d'aquest punt de vista, la llengua es considera una «forma cognitiva de vinculació afectiva». Finalment, va emmarcar la seua recerca en el camp de la «política/planificació lingüística familiar», que d'acord amb autors com McCarty (ed.) (2011) existeix fins i tot quan no es fa explícita —i doncs, en aquests casos cal deduir-la a partir de l'observació de les actituds i les pràctiques dels parlants.

La recerca s'ha formulat a partir d'entrevistes amb pares i mares de famílies involucrades en l'APBC i també amb les

⁵ Vegeu-ne el resum en línia a <https://llenguasocietat.wordpress.com/2017/02/21/andreia-moroni-sobre-la-transmissio-del-portugues-com-a-llengua-patrimonial/>

⁶ Vegeu <http://brasileirinhos-apbc-bcn.blogspot.com.es/2016/11/i-jornadas-portugues-como-lingua-de.html>

professores de l'associació, i doncs està basada en representacions i no en l'observació de pràctiques. A diferència d'altres recerques sobre política lingüística familiar, que se solen centrar en el rol de les mares i dels parlants de les llengües patrimonials en qüestió, Moroni va decidir incorporar també els posicionaments i els discursos dels pares i dels membres no brasilers de les parelles. La mostra final està formada majoritàriament per persones d'origen brasiler i amb un alt perfil formatiu.

La discussió de les dades va començar amb un recull de diferents pràctiques relacionades amb la política lingüística de les famílies: informar-se sobre el bilingüisme; prendre decisions sobre quines llengües parlaran amb els fills, i quin membre de la parella parlarà quines llengües; adoptar diferents estratègies per aconseguir que els infants activen la competència a la llar, per exemple «no t'entenc, parla'm en portuguès»; planificar visites de familiars i viatges al Brasil, unes iniciatives amb un cost econòmic evident; llegir en portuguès als fills, una pràctica molt comuna; tenir a disposició dels fills llibres i productes audiovisuals en portuguès, com ara pel·lícules o música brasilera; i també altres pràctiques culturals com cançons de bressol, carnestoltes, futbol, etc.

Moroni va abordar a continuació les representacions lingüístiques de les parelles. Totes les persones entrevistades compartien una visió molt positiva del multilingüisme: l'entenen com un «enriquiment», com un

«estímul cultural» i com una invitació a «veure les coses des d'un altre punt de vista». A més, valoraven molt positivament la possibilitat que tenien els seus fills de créixer amb dues —o més— llengües: ho consideraven un «regal» i una «sort».

En segon lloc va tractar les diferents possibilitats de gestió lingüística de la llar que havia detectat entre les famílies participants. Hi havia parelles en què fins i tot el progenitor no brasiler havia adoptat el portuguès. En un cas, després de desenvolupar una relació afectiva amb el Brasil i fins i tot més enllà de la separació de la parella brasilera. En un altre, quan després d'aplicar en un primer estadi l'estratègia «un progenitor-una llengua» (*one parent-one language*, OPOL) el fill havia començat a parlar català. Tot i que va caldre un període de negociació i d'adaptació, finalment el portuguès s'havia consolidat com la llengua de la llar. La idea central en aquests casos era que «la llengua dèbil és el portuguès» i que, per a reforçar-ne l'aprenentatge i l'ús, era necessari aplicar el principi «a casa tot en portuguès». Hi havia altres parelles en què el progenitor no brasiler no parlava però sí que entenia el portuguès, i donava suport i s'implicava en la política de reproduir la llengua. En aquests casos, les habilitats passives en portuguès permetien al progenitor lusòfon utilitzar-lo lliurement i còmodament amb els fills en presència de la parella. Finalment, hi havia un cas en què el progenitor no brasiler no entenia el portuguès, tot i que estava d'acord amb el projecte de transmissió. En aquest cas, la

mare disposava de poc temps per a parlar portuguès a la filla i no ho feia mai en presència del pare. Això resultava en una exposició limitada a la llengua i situava tota la responsabilitat de la transmissió sobre la mare. De l'anàlisi, Moroni n'extreia diferents conclusions. D'una banda, que el rol dels membres no brasilers de la parella és clau, perquè el seu posicionament té un impacte clar sobre el grau d'exposició i la motivació per a l'aprenentatge i l'ús dels fills. També conclouia que el rol del pare no era menys important que el de la mare.

A més, alguns participants es plantejaven quin capteniment lingüístic resultava «natural» en el context de transmissió bi- o multilingüe en què es trobaven immersos. Tot i la preeminència de l'estratègia OPOL, hi havia parelles que se sentien més còmodes alternant les dues llengües i, en aquests casos, els descendents també havien après i parlaven bé el portuguès. En la mateixa línia, alguns progenitors es plantejaven si era «natural» parlar sempre el portuguès amb els fills en entorns plurilingües. Tot i que la majoria de participants representaven els seus usos amb els fills com a monolingües, quan consideraven els usos que tenien lloc davant d'altres interlocutors matisaven sovint aquesta primera representació. Aquestes situacions afavorien, per norma general, l'alternança al català o el castellà amb aquests altres participants i, en ocasions, també amb els infants.

Moroni va cloure la presentació amb una reflexió sobre les expectatives dels pares. Hi

havia participants que esperaven que els fills considerarien el portuguès la seua llengua i que s'identificarien com a brasilers. En canvi, n'hi havia d'altres que partien de representacions multilingües i acceptaven que l'ús que els seus fills farien del portuguès tindria lloc en un context multilingüe, clarament diferent del món monolingüe en què molts d'ells havien crescut. En aquest sentit, Moroni detectava que alguns progenitors definien les seues expectatives a partir d'un «model imaginari» de parlant brasiler, monolingüe, resident al Brasil i altament escolaritzat. I, en aquest punt, detectava una clara contradicció entre la valoració positiva del multilingüisme i unes representacions de l'ús del portuguès construïdes sobre models monolingües.

Referències

- BASTARDAS, Albert; MASSIP, M. Àngels (ed.) (2013): *Complexity Perspectives on Language, Communication and Society*. Berlín: Springer
- BLOMMAERT, Jan (2013): *Ethnography, Superdiversity and Linguistic Landscapes: Chronicles of Complexity*. Bristol: Multilingual Matters
- MCCARTY, Teresa (ed.) (2011): *Ethnography and Language Policy*. Nova York/Londres: Routledge
- PAVLENKO, Aneta (2005): *Emotions and Multilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press

Emili Boix: «La didàctica de la sociolingüística»

12 de maig de 2017⁷

Emili Boix, de la Universitat de Barcelona, va conduir aquesta sessió sobre la *didàctica de la sociolingüística*, un camp en què compta amb més de dues dècades d'experiència al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona. El ponent va començar lamentant precisament que, encara a dia d'avui, en les carreres acadèmiques es valoren poc les bones pràctiques docents en comparació amb la recerca i les publicacions.

Tot seguit, Boix va destacar la posició perifèrica que ocupen la sociolingüística i altres disciplines que es construeixen en la interfície entre llengua i societat en el cas de la Facultat de Filologia de la UB. De prop de 800 cursos de grau que s'hi ofereixen, només una vintena es fixen —en alguns casos, de manera tangencial— en aspectes socials, en un camp dominat per la lingüística formal i la literatura. El ponent ho atribuïa a l'anomenada *paradoxa saussureana*: tot i considerar la llengua com un fet eminentment social, Saussure descarta l'estudi dels factors socials per a centrar-se en la descripció i l'anàlisi de l'estructura de la llengua, i doncs prioritza la *langue* sobre la *parole*. En aquest sentit, Boix va apuntar que el mètode filològic proporciona als

graduats de la Facultat un *sentit del detall* però els priva, en general, de l'atenció als aspectes de context i a les relacions de poder subjacents a l'ús lingüístic. A més, va subratllar que fins i tot els pragmatistes, que analitzen l'ús lingüístic en context, no transcendeixen gaire sovint de l'àmbit de la conversa i l'anàlisi *micro*.

Una vegada esbossat aquest panorama general, va centrar l'atenció en els continguts que s'imparteixen en les assignatures de sociolingüística. D'acord amb el ponent cal atendre tot l'espectre comprés entre el que Ralph W. Fasold anomena la *sociolingüística de la llengua* i la *sociolingüística de la societat*, mirant d'evitar dos riscos complementaris: el de la *desinformació* i el de l'*exformació*, és a dir, tenir a disposició una allau d'informació difícil de processar. Boix va recordar en aquest punt la metàfora del *dònut* amb què Lluís V. Aracil caracteritzava la sociolingüística catalana, que en la seua visió comptava amb grans quantitats de dades empíriques però estava mancada d'un nucli teòric sòlid a l'hora d'interpretar-les i de

⁷ Vegeu-ne el resum en línia a <https://llenguasocietat.wordpress.com/2017/05/1>

[8/emili-boix-sobre-la-didactica-de-la-sociolingustica-al-seminari-del-cusc-ub/](https://llenguasocietat.wordpress.com/2017/05/1/8/emili-boix-sobre-la-didactica-de-la-sociolingustica-al-seminari-del-cusc-ub/)

construir nou coneixement. El ponent va apuntar finalment a la necessitat d'*autodefensa intel·lectual*, de cuidar les fonts que es fan servir, i de treballar des d'una perspectiva *comparativa* i *multipolar*, tant en relació a les disciplines de les ciències socials de què es nodreix el sociolingüista com de les llengües que llegeix i les tradicions culturals i intel·lectuals a què l'acosten. En aquest punt, Boix hi veia un segon avantatge dels filòlegs, avesats —encara— a tractar amb més d'una llengua.

El ponent va tractar tot seguit algunes de les característiques i les virtuts que hauria de tenir el professor de sociolingüística, que hauria de ser *curiós* en les dues accepcions que dona el DIEC2 a aquest mot: 'tafaner' i alhora 'endreçat': és millor tenir «un cap ben fet que un cap ben ple», va defensar. Boix també va posar sobre la taula el dilema que planteja Max Weber entre el *polític* i el *científic*, i la necessitat d'evitar la temptació d'influir políticament sobre els estudiants: el docent disposa del privilegi de la paraula, però no l'ha d'utilitzar per a fer proselitisme.

Centrant-se, a continuació, en els objectius que ha de tenir l'aprenentatge de la sociolingüística per l'estudiant, el ponent va defensar que havien d'aprendre a *observar* i a intentar *comprendre* el funcionament de la llengua en la societat, i també a ser capaços d'*imaginar* estats de coses alternatius. Altres competències a treballar serien la capacitat de mediació i de treball en equip —en la seua visió, la sociolingüística porta incorporat

aquest element pel seu caràcter eminentment interdisciplinari— i també la capacitat de comunicació i d'assoliment de criteris propis i autònoms.

En tot el procés d'aprenentatge, l'estudiant —i també el professor— han de ser capaços de desenvolupar una *imaginació sociolingüística*, construïda sobre la capacitat d'establir lligams entre les biografies individuals, la història col·lectiva i l'estructura social; i també sobre l'*empatia*, sobre l'esforç per entendre els posicionaments d'altres actors socials. En aquest sentit, Boix va defensar que cal evitar els sobreentesos i els «tu ja m'entens», que poden representar una temptació especialment quan l'assignatura s'imparteix a estudiants de Filologia Catalana. El ponent va apuntar, en aquesta línia, que la diversitat de perfils de l'alumnat pot ser un element positiu. A més, va subratllar que cal incorporar a les classes els coneixements amb què arriben els estudiants, que poden servir de base per a la construcció de nou coneixement amb la intervenció del professor. Tanmateix, Boix constata que sovint costa que els estudiants intervinguen i participen dels debats a l'aula.

En el tram final del seminari, el ponent va presentar diferents propostes didàctiques i de materials per al tractament de la sociolingüística a l'aula. En primer lloc, va parlar de les *autobiografies lingüístiques*, tant individuals com de família. També va esmentar el poder heurístic de les *comparacions*, per exemple, l'observació i

l'anàlisi dels contrastos socials i sociolingüístics que es produeixen en zones urbanes, amb visites a diferents barris de Barcelona, que aquest curs han ampliat a Perpinyà i a València. Boix va anomenar també els *paisatges lingüístics* —com a dificultat, va destacar que sovint deriven en una sobregeneració de dades de difícil interpretació— l'*onomàstica* —antropònims i topònims— o l'anàlisi de les tries de llengua, les interferències i les alternances de codis, que tracta de fer explícits certs processos lingüístics que, de tan familiars, sovint resulten invisibles, i d'incrementar així l'escassa consciència pragmàtica que mostren fins i tot bona part dels filòlegs. A més d'aquestes propostes, Boix va suggerir la realització de *microetnografies* d'espais com centres d'atenció primària o escoles de conducció; l'anàlisi dels contrastos entre comunicacions públiques i privades, institucionalitzades o individualitzades en diferents camps; i finalment l'anàlisi i el comentari col·lectiu d'obres cinematogràfiques i literàries d'interès sociolingüístic. D'acord amb Boix, tant el cinema com sobretot la literatura tenen el poder i la capacitat de captar i de fer arribar i entendre mentalitats diferents, de les persones que són «lluny» en termes socials, tot i que no necessàriament geogràfics.

El debat amb els assistents es va centrar en la importància de superar les lliçons monològiques i d'avançar cap a un model amb més treball en grup i més participació a l'aula. A més, es van constatar algunes dificultats en aquest camp, en què sovint les

dinàmiques grupals o les intervencions del docent solen estroncar la intervenció. Finalment, es va defensar que la participació i el treball en grup a l'aula haurien d'anar més enllà de l'expressió i el contrast d'opinions i encaminar-se a l'aplicació analítica dels conceptes.

Rubén Fernández: «Les polítiques lingüístiques a Hawaii al segle XIX»

16 de juny de 2017⁸

Rubén Fernández Asensio, doctorand del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General, va presentar la seua recerca en curs sobre les polítiques lingüístiques a Hawaii al llarg del segle XIX, abans de l'annexió als Estats Units d'Amèrica (1898).

Fernández va començar presentant alguns trets de la història econòmica de Hawaii durant el segle XIX, marcada per la puixança de l'agricultura de la canya de sucre. Aquest moment de forta expansió econòmica finalitza amb un Tractat de Reciprocitat (1875) amb els EUA i repercuteix en un increment del turisme. Tot plegat afecta de manera clara la demografia del país. En els primers estadis del contacte amb població forastera es produeix una reducció dràstica del contingent autòcton: d'acord amb diferents estimacions, podria haver-se produït una caiguda de 800.000 efectius a només 130.000 en poc menys d'un segle. En canvi, l'expansió econòmica del segle XIX provoca una explosió demogràfica i l'arribada de grans contingents de població no indígena, especialment a partir de l'annexió.

Una de les idiosincràsies de Hawaii és que, abans de l'annexió als EUA, l'arxipèlag ja disposa d'un Estat unificat, comandat per una monarquia indígena que ha abolit la religió tradicional i ha adoptat el cristianisme. Aquesta monarquia promou diferents canvis legislatius i impulsa una primera constitució l'any 1840. La separació de poders es consolida a partir de 1845, i l'any 1847 s'estableix que les lleis s'han de publicar en anglès i hawaia. Pocs anys després, el 1851, es fan les primeres eleccions amb sufragi universal masculí: Hawaii esdevé, així, una de les primeres democràcies modernes.

És durant aquests anys que es produeixen les primeres discussions sobre l'oficialitat de llengües, que Fernández va tractar en la seua tesina de màster, i que tendeixen a afavorir l'anglès. Així, l'any 1859 es dona prioritat a la versió anglesa del Codi Civil, i l'any 1864 aquesta prioritat s'estén a la versió anglesa de totes les lleis. A partir de l'any 1894, després del cop d'Estat que va derivar en la

⁸ Vegeu-ne el resum en línia a <https://llenguasocietat.wordpress.com/2017/07/1>

[o/ruben-fernandez-i-les-politiques-linguistiques-a-hawaii-al-segle-xix/](https://llenguasocietat.wordpress.com/2017/07/1/o/ruben-fernandez-i-les-politiques-linguistiques-a-hawaii-al-segle-xix/)

proclamació de la República (1894-1898), els estrangers han de demostrar que estan alfabetitzats en anglès si volen aconseguir la nacionalitat. L'any 1901, tota l'activitat legislativa del país ha de produir-se en anglès.

El gruix de la presentació va centrar-se en el camp de l'educació. Mitjançant una llei de 1840, Hawaii esdevé pioner a nivell mundial en la implantació de l'escolarització universal obligatòria —en aquest moment, en contrast, cap dels estats dels EUA no l'havia implantada. Al principi, aquest sistema d'escolarització funciona íntegrament en hawaïà, i no és fins l'any 1854 que es crea un sistema d'escolarització paral·lel en anglès, en què les escoles s'han de crear a partir d'un sistema mixt de col·lecta popular i aportacions del govern. Aquests centres es coneixen com a escoles «selectes», en contraposició a les escoles «comunes» i en hawaïà.

Amb tot, aquest sistema de finançament mixt no acaba de funcionar i els delegats del parlament, encarregats de promoure l'aprenentatge de l'anglès amb l'objectiu de captar fons, no obtenen prou finançament. Tot plegat mena a un canvi del sistema l'any 1859, en què aquestes escoles passen a ser competència de la Junta d'Educació estatal, i novament l'any 1860, en què s'assigna una partida pressupostària pròpia a aquestes escoles i s'hi destina el 15% de l'impost escolar de cada districte. L'any 1865, finalment, s'eliminen els límits pressupostaris al finançament de les escoles

en anglès, que fins al moment havien disposat de poca matrícula perquè encara resultaven massa cares per a la majoria de la població. D'altra banda, a partir de 1868 moltes de les escoles «comunes» en hawaïà no poden obrir perquè en els districtes no es recullen prou recursos per a sufragar-les. A partir de 1884 fins i tot s'elimina la partida pressupostària que sostenia aquestes escoles en els entorns més depauperats. Com a resultat de tot plegat, en pocs anys l'opció en principi marcada —les escoles «selectes» i en anglès— ha esdevingut ja l'opció no marcada. En aquest procés d'extensió de l'escolarització en anglès també hi intervé la creació d'escoles per a noies, que funcionen exclusivament en anglès i que tenen com a missió fonamental preparar-les per al matrimoni —i no, doncs, per al mercat laboral.

A partir del «Tractat de Reciprocitat» les arques de l'Estat hawaïà disposen de més recursos per a continuar promovent l'obertura de noves escoles, ara ja només en anglès. La despesa pressupostària per alumne és molt més alta en aquestes escoles, cosa que contribueix a incrementar-ne el prestigi en detriment de les escoles comunes, en hawaïà. Hi ha una altra mesura que jugarà en contra del prestigi de les escoles comunes. Amb l'objectiu de prevenir l'absentisme escolar en una època en què el treball infantil estava força generalitzat, l'any 1874 es promou que els infants destinen la meitat de l'horari escolar al conreu de terres estatals o a la confecció de vestits, com a mesura de promoció del treball manual i

de generar un sobresou per als mestres i sufragar el pagament dels llibres. Tanmateix, el «cop de gràcia» al sistema educatiu en hawaïà no arriba fins a l'any 1888, quan les escoles en anglès esdevenen gratuïtes. Tot i que continua existint l'opció de crear escoles de pagament, per a possibilitar la segregació de classe, els estudiants hawaïans ja poden assistir a escoles en anglès sense la càrrega econòmica que ho havia impedit inicialment. És a partir d'aleshores que aquesta opció creix de manera exponencial.

El final de l'ensenyament superior en hawaïà és una altra de les fites en la desaparició del hawaïà del sistema educatiu al llarg del segle XIX. L'any 1831 una missió protestant funda *Lahainaluna*, una institució d'ensenyament superior en hawaïà creada amb l'objectiu de fornir de treballadors i funcionaris l'administració de l'Estat. L'any 1850 es transfereix el control de la institució a l'Estat, i ja aleshores es produeix el primer intent d'implantar-hi ensenyaments en anglès. No és fins l'any 1877, però, que la direcció i la junta del centre implanten l'anglès com a llengua vehicular exclusiva. Amb aquesta mesura, l'educació en hawaïà esdevé un carreró sense sortida: els graduats de les escoles «comunes» es troben en clara inferioritat de condicions en comparació amb els graduats de les escoles en anglès.

Amb la seua recerca, Rubén Fernández documenta que l'exclusió del hawaïà del sistema educatiu és un procés gradual i que

s'inicia abans de la Revolució de 1893, que derroca la monarquia i institueix un règim monolingüe al qual s'atribueix habitualment la responsabilitat del procés. En concret, se sol emfasitzar el paper de la Llei 57, de 1896,⁹ que estableix l'obligatorietat de l'ensenyament en anglès a temps complet, tant a les escoles públiques com per a les privades. En la visió de Fernández, en canvi, la desaparició del hawaïà de l'escola és el resultat de les pressions econòmiques i pressupostàries prèvies a l'aprovació de la llei.

---

⁹ Vegeu la secció «Banning of Hawaiian» a l'entrada «Hawaiian language» de la Wikipedia en anglès:

https://en.wikipedia.org/wiki/Hawaiian_language

Segona part. Cicle temàtic de lectures sobre la filosofia de les polítiques lingüístiques

F. Xavier Vila: «Van Parijs i la territorialitat lingüística»

16 de setembre de 2016¹⁰

Amb aquest seminari, a càrrec de F. Xavier Vila, de la Universitat de Barcelona, s'inaugurava el cicle de lectures temàtiques sobre política lingüística i filosofia del dret lingüístic que va centrar la meitat de les sessions del curs 2016/2017, amb la lectura d'un text breu de Philippe Van Parijs («Por una territorialidad lingüística») que és, en realitat, un resum de la teoria de la justícia lingüística que l'autor exposa a *Linguistic Justice for Europe and for the World* (Oxford University Press, 2011).

El text de Van Parijs ha aparegut recentment en el llibre *Políticas lingüísticas en democracias multilingües: ¿es evitable el conflicto?* (La Catarata, 2015), que han editat Jorge Cagiao i Juan Jiménez-Salcedo i que recull una part de les comunicacions a un congrés celebrat el desembre del 2013 a la Universidad Pablo Olavide de Sevilla.¹¹ La intervenció de F. Xavier Vila va començar precisament destacant la singularitat dels plantejaments dels editors en el context de la reflexió sobre polítiques lingüístiques a l'Estat espanyol, per l'assumpció de l'existència de conflictes lingüístics com a modalitats específiques de conflicte social i per la defensa de la territorialitat lingüística

com a punt de partida per a pacificar els conflictes lingüístics a l'Estat. Encara més: els editors situen l'origen del conflicte en les polítiques de l'Estat contra els aparells subestats, legitimats democràticament per a protegir les llengües pròpies.

Vila va repassar sumàriament els continguts del volum abans d'iniciar l'exposició del capítol de Van Parijs, que hi proposa una fórmula d'organització lingüística mundial —però sobretot Europea— basada en la justícia —distributiva, cooperativa, igual dignitat. Una proposta pragmàtica i no essencialista, ja que no pressuposa un lligam necessari entre llengua i identitat i no crida a «preservar llengües». Ben al contrari: l'autor defensa que la legitimitat de la protecció de les llengües deriva únicament dels processos de deliberació democràtica i no d'un valor intrínsec de la diversitat lingüística, i alerta que aquesta protecció té costos per a la comunitat.

Un altre tret essencial de la proposta és l'èmfasi en la necessitat d'un instrument d'intercomunicació mundial. En aquest sentit, Van Parijs constata que en contextos multilingües la tria lingüística tendeix a cercar un consens inclusiu —el que l'autor bateja com a «principi *maxi-min*»— i diu que, en situacions de contacte i barreja de grups lingüístics, aquest principi porta a la llarga a l'extinció d'una de les llengües. La

¹⁰ Vegeu-ne el resum en línia a <https://llenguasocietat.wordpress.com/2016/09/21/van-parijs-i-la-territorialitat-linguistica-al-seminari-del-cusc-ub/>

¹¹ Vegeu <http://blogs.iec.cat/cruscat/2013/10/17/politicas-linguisticas-en-democracias-multilingues-es-evitable-el-conflicto-2/>

proposta de Van Parijs, que vol compatibilitzar l'extensió d'una llengua franca mundial —en la seua proposta, l'anglès— amb la conservació d'altres llengües, consisteix en la creació de *règims de territorialitat lingüística*, en què una llengua assumeix la funció de llengua oficial exclusiva. En consolidar aquestes llengües en el sistema educatiu, en la comunicació en l'esfera pública o com a llengües de treball de l'administració, entre altres, se n'incentiva l'aprenentatge i s'incrementen les oportunitats que esdevenen llengües *maxi-min* —és a dir, les que garanteixen la màxima inclusió en el major nombre d'interaccions— en els seus territoris respectius. El mateix Van Parijs explora i descarta algunes alternatives, com ara la llibertat d'acció d'un mercat desregulat, el voluntarisme dels parlants de llengua minoritària i els règims de personalitat lingüística pura.

Vila va destacar que la proposta de l'autor és raonable però no del tot nova, i va criticar que no esmentés propostes similars i anteriors com ara el principi de *subsidiarietat lingüística*. Com a aspecte positiu, va remarcar que supera la falsa dicotomia entre drets individuals i col·lectius, perquè incideix en el fet que els drets individuals sempre s'exerceixen en un marc territorial concret. En el debat entre els assistents, Elvira Riera (UPF) va exposar les crítiques que s'han formulat a Van Parijs perquè les seues propostes són difícilment compatibles amb l'existència de territoris multilingües, fora de l'esquema de l'Estat-

nació monolingüe. A més, es va discutir la distinció entre els principis de personalitat i territorialitat i el rol de l'anglès com a llengua franca.

Elvira Riera: «Comentari de *Linguistic Justice* de Philippe Van Parijs»

18 de novembre de 2016¹²

Elvira Riera, de la Universitat Pompeu Fabra, va conduir aquesta segona sessió al voltant de *Linguistic Justice for Europe and for the World* (Oxford University Press, 2011), de Philippe Van Parijs. La participació de Riera resultava del tot escaient, ja que recentment havia defensat una tesi doctoral que tracta precisament la noció de *justícia lingüística*: *Why Language(s) Matter to People. A theoretical and comparative approach to linguistic justice in western democracies. The case of mixed societies*.

Com va remarcar la ponent, Van Parijs és conegut bàsicament per la seua teorització de la *renda bàsica universal* i com un dels principals exponents del *liberalisme igualitari*. L'autor és un filòsof activista i és per això que *Linguistic Justice* és un llibre deliberadament provocatiu. Riera va situar-lo en el marc del liberalisme igualitari, que tracta de conjugar els valors de *llibertat* i de *justícia*. Aquest corrent interpreta la llibertat com el dret a l'autonomia personal, sense ingerències de l'Estat. Defensen que l'estat ha de ser neutral, des d'una perspectiva de no intervenció que ha evolucionat recentment cap a la idea d'imparcialitat. De la seua banda, la justícia consistiria a

protegir l'autonomia de l'individu però garantint la igualtat d'oportunitats i el dret de tria, a partir de la idea d'*equitat*. Aquesta visió de la justícia es va aplicar primer a l'economia i no va ser fins a meitat dels 90 que alguns filòsofs canadencs com Charles Taylor o Will Kymlicka van començar a aplicar-la a la gestió de les llengües i les cultures en estats plurinacionals.

Des del punt de vista del liberalisme igualitari —i doncs de Van Parijs— les relacions entre la justícia i el fet lingüístic es contempen a través de dos prismes complementaris. Vistes com a instruments de comunicació, cal garantir un accés igualitari a les llengües per a assegurar la igualtat d'oportunitats i afavorir la participació democràtica i l'eficiència. Des d'aquesta perspectiva, es parla de «justícia distributiva» i es defensa la importància de disposar de llengües comunes i/o llengües franques. Per contra, quan les contemlem com a marcadors identitaris apareixen dos nous arguments per a defensar, en aquest cas, les llengües nacionals i les minoritzades. En primer lloc, la idea que per a poder triar

¹² Vegeu-ne el resum en línia a <https://llenguasocietat.wordpress.com/2016/11/22>

[/elvira-riera-comenta-linguistic-justice-de-philippe-van-parijs-al-seminari-del-cusc-ub/](https://elvira-riera-comenta-linguistic-justice-de-philippe-van-parijs-al-seminari-del-cusc-ub/)

lliurement les persones necessitem un context cultural que tinga ple sentit per a nosaltres. En segon lloc, la idea que el respecte cap a la llengua que parlem és bàsic per a la nostra autoestima i autorespecte. És en aquest sentit que es planteja un principi d'«igual respecte».

En aquest marc, el propòsit del llibre de Van Parijs és detallar un marc normatiu —és a dir, que estableix què és just i què no ho és— suficientment robust per a servir de base a les polítiques públiques. A grans trets, proposa combinar la democratització accelerada de la competència en anglès amb la protecció territorial d'un gran nombre de llengües. El model que proposa l'autor intenta equilibrar per tant els principis de justícia distributiva i igual respecte sense perdre de vista les tendències comunicatives en contextos multilingües, que l'autor analitza a partir de la dinàmica *maxi-min*.¹³ Van Parijs defensa la democratització de l'anglès per raons morals i d'eficiència, però alerta que comporta un cert risc per a la resta de llengües per l'efecte de la dinàmica *maxi-min* sobre els processos d'aprenentatge individual, ja que la probabilitat de fer servir l'anglès afavoreix la percepció d'utilitat i permet augmentar-ne la competència, i també sobre els processos d'ús lingüístic grupal, ja que en grups multilingües l'ús s'orienta a la mínima exclusió d'individus amb el mínim esforç grupal, i doncs a l'ús de llengües franques.

En aquest sentit, l'expansió de l'anglès és positiva però pot generar tres tipus d'injustícies. En primer lloc, cal tenir en compte que la llengua és un bé comú, un sistema compartit per una comunitat. Si hi ha una comunitat que creix a expenses d'una altra, tots els costos recauen en els que no en són parlants nadius —en aquest cas, sobre els no anglòfons. En segon lloc, no hem de perdre de vista que la llengua és un recurs productiu i que en conseqüència la diferència d'habilitats lingüístiques pot jugar en contra de la igualtat d'oportunitats. Finalment, no hem d'oblidar que la llengua és una font d'autoestima, i que privilegiar l'anglès per sobre de les altres llengües pot generar una disparitat d'estima.

Com es poden resoldre, aquestes injustícies?

Per a la qüestió de la llengua com a bé comú Van Parijs proposa l'aplicació de sistemes de justícia cooperativa, com una «taxa lingüística» als Estats anglòfons perquè financen l'aprenentatge de l'anglès o la gratuïtat dels productes culturals en aquesta llengua. Per a la qüestió de la justícia distributiva i la desigualtat d'oportunitats proposa accelerar la difusió del coneixement de l'anglès, a partir de les polítiques educatives i la prohibició del doblatge. Per contra, la qüestió de la llengua com a font d'autoestima no es pot resoldre a partir de l'expansió de l'anglès, i és en aquest punt que Van Parijs proposa la creació de règims

---

¹³ Vegeu-ne una breu descripció en l'apartat *F. Xavier Vila: «Van Parijs i la territorialitat lingüística»*.

territorials. En la seua visió, cada comunitat lingüística hauria de tenir dret a imposar la seva llengua en l'educació i la comunicació pública, aplicant un principi de separació territorial i assegurant d'aquesta manera que cada llengua és dominant en un territori determinat. Aquests règims tenen l'avantatge que:

1. Inhibeixen les actituds colonials i equilibren l'expectativa d'ús entre parlants de diferents L1;
2. Permeten protegir el patrimoni lingüístic en què els parlants tenen un interès legítim —per contra, si no hi tenen interès no hi ha cap obligació de protegir-lo;
3. Permeten defensar els parlants de la convergència sistemàtica cap a les llengües més fortes —el que l'autor anomena Llei de Laponce o *kindness-driven agony* de les llengües;
4. I, finalment, proporcionen a cada llengua local la funció més alta en l'esfera pública: «every tongue a queen... or at least a princess», diu pensant en casos com el de Catalunya.

La decisió sobre l'establiment d'un règim territorial s'ha de poder prendre a l'escala més favorable per a la llengua més dèbil i s'ha de basar en una avaluació realista dels costos i beneficis. La legitimitat d'aquests règims no es basa en criteris identitaris o de «lleialtat als ancestres», sinó en aquest procés de decisió democràtica.

Fins a quin punt és compatible amb el multilingüisme la proposta de Van Parijs?

En principi, l'establiment d'un règim territorial no està renyit amb la presència d'altres llengües al territori, sempre que la llengua territorial siga compartida per tothom d'una manera sostenible. En aquest sentit, han d'existir mesures coercitives suficients per a garantir que la dinàmica *maxi-min* siga favorable per a la llengua oficial.

La cosa es complica quan es tracta de protegir diverses llengües, una demanda probable en territoris amb una heterogeneïtat profunda i en què dos o més grups s'identifiquen amb les seues llengües amb suficient intensitat per a reclamar la paritat d'estima que els règims territorials volen garantir. En aquests casos, l'autor proposa dues alternatives: una fórmula disjuntiva, que no respon als principis de justícia perquè no protegeix prou la llengua dèbil; i una fórmula conjuntiva, que busca assegurar la competència de tota la població en les diferents llengües.

Van Parijs posa com a exemples Catalunya i Luxemburg, amb oficialitat d'una llengua parlada àmpliament per la població però aprenentatge d'una mateixa llengua franca. Una condició necessària per a la viabilitat d'aquests models és l'escolarització obligatòria en la llengua més dèbil, amb aprenentatge de la llengua més forta tant en les etapes finals d'escolarització com sobretot en «immersió» fora de l'escola.

Finalment, Van Parijs avalua quin impacte tindria la seua proposta sobre la diversitat lingüística global. L'autor reconeix que la promoció de l'anglès com a llengua franca juga en contra de la diversitat. En canvi, sosté que els règims de territorialitat lingüística que proposa, si bé disminueixen la diversitat lingüística intraterritorial, des d'un punt de vista interlocal contribueixen a protegir (algunes) llengües i a preservar (una part de) la diversitat lingüística. En qualsevol cas, no hem de perdre de vista que Van Parijs no considera un problema moral la pèrdua de diversitat lingüística.

Crítiques a la proposta de Van Parijs

En el tram final del seminari Riera va comentar algunes crítiques a la proposta de Van Parijs recollides en un número especial de la revista *Critical Review of International Social and Political Philosophy* editat per Helder De Schutter i David Robichaud. En primer lloc, els autors li critiquen la seua visió sobre l'anglès com a llengua franca global: d'una banda, perquè no té prou en compte que l'anglès no és una llengua monolítica sinó més aviat una multiplicitat de varietats lingüístiques, l'ús diferencial de les quals reproduceix les desigualtats entre parlants; de l'altra, perquè l'expansió de l'ús de l'anglès no resol *per se* les desigualtats. Van Parijs es defensa observant que, si bé les desigualtats continuaran existint, s'aniran difuminant a mesura que se'n democratitza la competència. També li critiquen la proposta de territorialitat lingüística: defensen que només és justa en contextos ja territorialitzats *de facto*, que només

afavoreix les majories nacionals i que en contextos multilingües pot ser millor apostar per models plurilingües matisats. A més, alguns autors sostenen que el sentiment de manca de respecte i el principi de paritat d'estima no són prou consistents per a justificar demandes raonables i distingir quines llengües s'han de protegir i quines no: només la democràcia i el dret d'autodeterminació poden fonamentar-ho. Van Parijs respon que la democràcia és només instrumental i que ha d'estar al servei de la justícia, que és el que realment compta. Alhora, l'autor rebutja el dret d'autodeterminació, que no considera un principi de justícia vàlid. Van Parijs sosté que tenir una llengua no dóna dret a l'autodeterminació, però que segurament disposar d'un règim de territorialitat lingüística sí que contribueix a l'autodeterminació.

A tall de conclusió, Riera va destacar que la publicació de *Linguistic Justice for Europe and for the World* ha representat un revulsiu per al debat lingüístic entre teòrics i filòsofs polítics. Va defensar que l'ideal dicotòmic en què es basa el llibre —anglès com a llengua franca i llengües territorials— té pros i contres però en general és de difícil aplicació sobre el terreny. En la visió de Riera, la proposta també grinyola per la barreja de diferents nivells territorials —global-europeu, estatal i subestatal— que en complica la interpretació i obliga l'autor a modular i matisar tant l'aplicació de la territorialitat que aquest principi acaba resultant poc operatiu.

Natxo Sorolla: «Visions sobre la substitució lingüística a propòsit de *Minority Languages and Group Identity* de John Edwards»

13 de gener de 2017¹⁴

Natxo Sorolla, professor associat de la URV, coordinador de la Xarxa CRUSCAT-IEC i investigador del CUSC-UB, va comentar el llibre *Minority Languages and Group Identity. Cases and Categories*, de John Edwards (St Francis Xavier University, Nova Scotia), publicat l'any 2010 per John Benjamins. La presentació es va concentrar en el model que proposa l'autor per a analitzar els processos de *substitució lingüística*, un aspecte central de la tesi doctoral de Sorolla, defensada el 2016.¹⁵

Sorolla va començar presentant John Edwards, psicòleg de formació i professor en universitats britàniques i del Canadà, i va proposar un seguit d'etiquetes que ajudaven a situar les coordenades dels seus plantejaments:

1. *economicista* i *sociocèntric*, en la mesura que emfatitza les dinàmiques socials i econòmiques a l'hora d'explicar la substitució lingüística;

2. *conflictivista*, ja que concep el contacte de llengües com un fenomen inestable i que tendeix al desplaçament d'una de les llengües en joc;
3. *materialista*, perquè situa en un pla secundari els factors ideològics que solen concórrer en el manteniment o la substitució lingüística;
4. i *no intervencionista*, ja que qüestiona tant l'oportunitat com la capacitat d'intervenció política sobre aquests fenòmens.

Segons el presentador, *Minority Languages and Group Identity* motiva la reflexió i convida a qüestionar-se algunes de les idees habituals sobre els processos de substitució lingüística. Sorolla va dedicar la primera part de la presentació a l'anàlisi de les etapes i els factors de la substitució d'acord amb Edwards, i la segona part al procés de modernització que sol estar a la base de la substitució.

¹⁴ Vegeu-ne el resum en línia a <https://llenguasocietat.wordpress.com/2017/01/14/natxo-sorolla-sobre-la-substitucio-linguistica-a->

[proposit-de-minority-languages-and-group-identity/](https://llenguasocietat.wordpress.com/2017/01/14/natxo-sorolla-sobre-la-substitucio-linguistica-a-proposit-de-minority-languages-and-group-identity/)
¹⁵ Vegeu <http://www.tdx.cat/handle/10803/373905>

Etapas i factors de la substitució lingüística

En el camp dels plantejaments generals, Edwards comença emfasitzant l'existència d'un lligam estret entre llengua i identitat. Si hi ha discussions —sovint acalorades— sobre els fenòmens lingüístics és perquè, més enllà de la seua funció instrumental i comunicativa, en molts contextos la llengua es concep com una part fonamental de la identitat grupal. L'autor critica la noció de la *mort de la llengua*, que dona a entendre que la llengua és una entitat amb vida pròpia, quan en realitat qui protagonitza el canvi lingüístic són els membres de la comunitat de parla. Seguint les formulacions fishmanianes (Fishman 1991, 2001) situa el trencament de la transmissió intergeneracional com l'autèntic punt d'inflexió i la via més habitual cap a la substitució lingüística, però destaca que aquesta qüestió no es pot analitzar de manera aïllada de la resta d'àmbits socials.

L'autor destaca que la substitució lingüística és un procés pràcticament irreversible: només es pot contrarestar si canvien les condicions socioeconòmiques que indueixen els parlants a canviar a la llengua majoritària. En aquest sentit, l'autor sosté que sense canvis de matriu socioeconòmica les actituds lingüístiques i els factors ideològics tenen un impacte molt reduït en la restauració de les llengües. De fet, els casos de les llengües cèltiques a les illes britàniques —i en especial el cas irlandès— il·lustren com les actituds positives cap a les llengües minoritzades són perfectament compatibles amb una restricció continuada

dels seus usos. Així doncs, per a Edwards els factors estructurals i materials poden —i solen— condicionar la substitució a pesar de les actituds.

Sorolla va llistar alguns dels símptomes i factors de substitució que Edwards incorpora al seu model. En primer lloc dos factors comuns a la immensa majoria d'aproximacions al fenomen: l'*edat* —hi ha substitució quan la llengua només és predominant en les generacions grans i no hi ha transmissió intergeneracional— i la *ruralitat*. En segon lloc, el *bilingüisme*, que per a Edwards sol ser temporal i donar pas al monolingüisme en la llengua dominant —tot i que, puntualitzava Sorolla, el bilingüisme és una causa necessària però no suficient de la substitució. Edwards considera que la distribució funcional dels usos en situacions de diglòssia és difícilment estable, especialment en situacions de desigualtat —social, econòmica, política— entre els parlants. En tercer lloc, la seua aproximació destaca la importància dels *factors socials*: per a Edwards el declivi lingüístic és només un símptoma més de l'assimilació al grup majoritari, per tant és poc probable que les mesures de promoció centrades exclusivament en la llengua tinguin èxit. En quart lloc, Edwards posa el dit a la nafra quan assenyala que sovint només una *minoría dins del grup minoritari* és favorable a la revitalització, i que de vegades aquesta minoria —especialment quan es tracta d'acadèmics— ni tan sols forma part del grup en qüestió. En cinquè lloc l'autor defensa la necessitat de

diferenciar els *parlants patrimonials* i els *neoparlants*, que l'han d'aprendre de bell nou.

Edwards també sosté que els aspectes culturals i simbòlics de l'etnicitat sovint perviuen a pesar de la substitució lingüística i continuen impulsant el manteniment de la cohesió grupal. En setè lloc l'autor destaca l'ambivalència del paper dels *mitjans de comunicació*, que poden representar les llengües minoritàries però més aviat serveixen com a canal d'influència de la llengua dominant. En vuitena posició Sorolla va destacar la concepció que té Edwards del canvi lingüístic com a *dinàmica històrica* i la idea que les motivacions i les necessitats pràctiques són les que, al remat, condicionen les decisions lingüístiques de la majoria de la població. Finalment, l'autor fa una distinció entre el valor comunicatiu i el valor simbòlic de les llengües: si bé per als parlants de llengües majoritàries les dues vessants conviuen en una mateixa llengua, sovint les llengües minoritzades sobreviuen en el terreny dels usos simbòlics, que perviuen després de la substitució dels usos comunicatius.¹⁶

La modernització en els processos de substitució lingüística

El marc teòric que proposa Edwards per a analitzar els processos de substitució fa molt d'èmfasi en els aspectes socials i econòmics que impulsen el canvi, en línia amb Dorian

(1981) o Gal (1979). Aquestes autores han estudiat la substitució de l'irlandès i de l'hongarès en una comunitat rural d'Àustria, respectivament, en el procés de canvi de societats agrícoles a societats industrials. Una transició en què concorren molts canvis que contribueixen conjuntament a l'homogeneïtzació cultural: urbanització, secularització, centralització...

Les autores destaquen que, en contra de la percepció comuna, l'homogeneïtat del sistema educatiu no és la causa primera de la substitució: l'escola actua més bé de manera indirecta, promovent les aspiracions urbanes i modernes vehiculades mitjançant la llengua expansiva, a la qual proporcionen accés. El procés de modernització i urbanització provoca a més el trencament de les xarxes d'amistat i matrimonials, que sustentaven prèviament el manteniment lingüístic. Els projectes de restauració —en el cas que s'arriben a formular— són lents i solen arribar tard, quan els parlants patrimonials ja no constitueixen l'elit social. En aquest sentit, Greene (1981) ha emfasitzat que la principal dificultat per a la revernacularització de l'irlandès ha estat la falta d'una comunitat de parla concentrada, moderna i urbana, una mancança que no han pogut suplir les iniciatives de revitalització promogudes des del poder polític.

¹⁶ Una oposició que guarda un cert paral·lelisme amb la distinció entre ideologies de l'*autenticitat* i l'*anonimat* que va centrar bona part del seminari

del 16 de desembre de 2016 amb Kathryn A. Woolard. Vegeu Kathryn A. Woolard: «*Conversa al voltant de Singular and Plural*».

L'anàlisi dels «casos excepcionals» —com ara, per a Edwards, el del basc o el del català a Catalunya— torna a posar sobre la taula la importància dels factors socioeconòmics per a explicar les dinàmiques de manteniment i substitució. L'autor destaca que l'excepcionalitat del català no deriva de la possessió d'un cert poder regional-autonòmic, una condició necessària però no suficient. Per a Edwards l'element determinant és que el català s'ha associat a una població autòctona que ha liderat el procés d'industrialització a l'Estat, i que s'ha erigit tot al llarg del segle XX com un contrapoder local al poder central.

La vinculació estreta entre modernització i substitució fa que, d'acord amb Edwards, entre teòrics i activistes de la revitalització es trobe sovint una certa aversió a la modernització. Cal preguntar-se, però, si un «retorn a les arrels» assegura *per se* la recuperació de l'espai de la llengua minoritzada. Aquesta proposta obviaria que les dinàmiques sociolingüístiques són un reflex del desig de mobilitat social i de millora de les condicions de vida. Encara que es pogués evitar —o revertir— el procés de modernització, una comunitat hipotètica que preservés la seua llengua per aquesta via es veuria obligada a competir amb veïns econòmicament més poderosos i tècnicament més desenvolupats, amb efectes probablement similars a mitjà o llarg termini.

Finalment, Sorolla ha descrit el posicionament d'Edwards envers la

intervenció sobre els processos de substitució. L'autor critica obertament els arguments essencialistes d'un cert «ecologisme lingüístic», que defensa la diversitat lingüística com un bé en si mateix. Per a Edwards, la intervenció sobre la llengua ha de formar part d'una estratègia social àmplia que transforme els fonaments socials, econòmics i polítics que condicionen el declivi de la llengua minoritària: una autèntica revolució que, d'acord amb l'autor, en molts casos no resulta desitjable a ulls dels parlants. Sorolla destacava en aquest punt una pregunta que sura en la lectura: com es pot conjugar la modernització i el manteniment de les llengües minoritzades? Edwards no hi respon però sí que explicita el seu posicionament cap a la planificació lingüística formal, que té poca capacitat d'influència enfront de les grans forces de la urbanització, la modernització i la mobilitat que caracteritzen el món contemporani.

En el debat amb els assistents van emergir algunes crítiques als plantejaments d'Edwards, com ara el «nacionalisme banal» que li fa passar desapercebut que les coses són com són però no necessàriament com *haurien de ser*: el curs de la història hauria pogut ser diferent amb una alteració de les circumstàncies. Edwards no només dóna per fet que el canvi és inexorable sinó que en certs moments el seu plantejament *esborra* (Irvine i Gal 2000) les causes de les desigualtats entre parlants que són a la base dels processos de substitució. Alguns assistents també consideraven que l'autor subestima la capacitat d'intervenció des dels

poders públics i és excessivament estructuralista: l'agència dels individus no sembla comptar-hi. El procés de modernització i les circumstàncies econòmiques influeixen l'establiment o la minorització de les llengües, però no ho fan de manera independent del poder de l'Estat, les polítiques i l'oficialitat lingüística, etc. També és simptomàtic que l'autor no reconega una via «autocentrada» cap a la modernitat a partir del principi d'autodeterminació: les úniques possibilitats recognoscibles en l'anàlisi d'Edwards són el manteniment amb endarreriment social i econòmic —i doncs, una alta probabilitat d'encongiment i a la llarga desaparició del grup a partir de la fugida i l'assimilació a la societat majoritària d'una part dels seus membres— o la incorporació completa a la societat matriu a través de la substitució lingüística.

Referències

DORIAN, Nancy C. (1981). *Language Death. The Life Cycle of a Scottish Gaelic Dialect*. University of Philadelphia Press.

FISHMAN, J. A. (1991). *Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Multilingual Matters.

FISHMAN, J. A. (ed.). (2001). *Can threatened languages be saved?: reversing language shift, revisited: a 21st century perspective*. Multilingual Matters.

GAL, S. (1979). *Language shift: Social determinants of linguistic change in bilingual Austria*. Academic Press.

GREENE, D. (1981). The Atlantic Group: Neo-Celtic and Faroese. *Minority languages today* (1-9)

IRVINE, J. T.; GAL, S. (2000). Language ideology and linguistic differentiation. Dins P. V. KROSKRITY (ed.): *Regimes of Language. Ideologies, Politics and Identities* (35-84). Santa Fe: School of American Research Press <http://www.stanford.edu/~eckert/PDF/IrvineGal2000.pdf>

Vanessa Bretxa: «Comentari de *Multicultural Citizenship* de Will Kymlicka»

17 de març de 2017¹⁷

Vanessa Bretxa, investigadora del CUSC-UB, va comentar el llibre *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*, de Will Kymlicka, publicat l'any 1995 per Oxford University Press, i per al qual hi ha disponible una traducció catalana (*Ciutadania multicultural: una teoria liberal dels drets de les minories*, UOC, 1999).

Bretxa va començar emmarcant la trajectòria de Will Kymlicka (Ontario, 1962) com a filòsof polític, especialitzat en teories del multiculturalisme, el nacionalisme i la democràcia des d'una perspectiva liberal, i que darrerament ha fet aportacions al camp de l'ètica i els drets dels animals. Com a filòsof liberal, les propostes de Kymlicka posen al centre de la teoria la llibertat de l'individu com a origen de tota autoritat ètica i política. Amb tot, l'autor es distancia dels corrents que sostenen que només l'individu és posseïdor de drets i que no han d'existir drets col·lectius. Per a aquests filòsofs les cultures formen part únicament de l'esfera individual i íntima i no necessiten la protecció de l'Estat per a prosperar. L'aportació central de Kymlicka consisteix a incorporar la cultura a la noció de

ciutadania. L'autor sosté que l'acomodació de la diferència és l'essència de la vertadera igualtat, i defensa que el liberalisme exigeix que hi haja llibertat en el si del grup minoritari però sense descuidar la igualtat entre grups minoritaris i majoritaris en el si de l'Estat.

Kymlicka observa que a dins d'un mateix Estat hi coexisteixen sovint diferents *cultures societàries* que es configuren sobre un conjunt de pràctiques socials i de significats culturals que donen sentit a les tries dels seus membres. L'autor defensa que sense l'existència de drets diferenciats en funció del grup, que ajuden a sostenir aquestes cultures societàries, no es pot garantir la llibertat d'elecció efectiva per als membres de les minories. Fins aleshores, aquest problema restava implícit i sovint s'ignorava deliberadament en les propostes d'altres teòrics liberals, que basaven els seus models en una concepció uninacional de l'Estat. Per contra, Kymlicka observa que existeixen Estats multinacionals i poliètnics, en què conviuen diferents tipus de grups —

¹⁷ Vegeu-ne el resum en línia a [https://llenguasocietat.wordpress.com/2017/03/20/vanessa-bretxa-sobre-els-drets-de-les-](https://llenguasocietat.wordpress.com/2017/03/20/vanessa-bretxa-sobre-els-drets-de-les-minories-a-proposit-de-multicultural-citizenship/)

[minories-a-proposit-de-multicultural-citizenship/](https://llenguasocietat.wordpress.com/2017/03/20/vanessa-bretxa-sobre-els-drets-de-les-minories-a-proposit-de-multicultural-citizenship/)

minories nacionals, grups ètnics, etc.— que poden ser subjectes de diferents drets.

Bretxa va parlar en primer lloc dels *drets d'autogovern*, que deriven de l'existència de nacions sense Estat que reivindiquen un cert grau d'autonomia política i de jurisdicció territorial per a poder desenvolupar amb plenitud les seues cultures. Aquests drets d'autogovern consisteixen en la delegació d'alguns poders des de les institucions centrals de l'Estat a les minories nacionals. Kymlicka entén aquests drets com a inherents i permanents, i argumenta que rebutjar les demandes d'autogovern d'una minoria sol comportar de retruc el creixement de l'interès per la secessió. En relació amb això, l'autor recorda que «el liberalisme es preocupa per la llibertat i el benestar dels individus, no pas pel destí dels estats».

En segon lloc, Kymlicka tracta els *drets poliètnics*, una qüestió que pren rellevància en Estats receptors d'immigració i en què les comunitats nouvingudes desitgen mantenir el patrimoni ètnic i no assimilar-se per complet al país d'acollida. En aquest procés, la comunitat política esdevé culturalment diversa i acaben convivint en el si de l'Estat diferents grups ètnics, minories religioses, etc. Els drets que cal reconèixer a aquestes comunitats es limiten al suport econòmic i la protecció jurídica per a garantir la viabilitat de les pràctiques associades al grup. L'autor remarca que la finalitat última és la integració d'aquests grups a la societat

receptora, no el reconeixement de l'autogovern.

Per últim, Kymlicka tracta els *drets de representació*, que consisteixen a garantir una certa visibilitat i representativitat a diferents tipus de minories en les institucions centrals de l'Estat. Per exemple, es pot tractar de garantir un cert nombre d'escons al parlament, amb la finalitat d'incloure i integrar diferents grups en situació de desavantatge: dones, minories ètniques i racials, discapacitats, etc. A diferència dels drets d'autogovern i poliètnics, els drets de representació són provisionals i desapareixen quan s'han suprimit els desequilibris que els justificaven.

Un dels trets destacables de la proposta de Kymlicka, d'acord amb Bretxa, és l'ús del concepte de *cultura societària* en lloc de conceptes propers com el de *nació*. Les diferents cultures societàries cobreixen diferents esferes com la vida social, educativa, religiosa, recreativa i/o econòmica, i proporcionen als seus membres una manera de viure significativa. Els membres d'aquestes comunitats comparteixen valors, llengua, història, institucions i pràctiques comunes, i doncs la inclusió a una cultura societària determinada proporciona als seus membres un context d'elecció significatiu i comprensible, a més d'un sentit d'identitat i pertinença. Kymlicka remarca, però, que una teoria liberal dels drets de les minories exigeix que no es limite la capacitat que

tenen els membres d'una cultura societària determinada de revisar certs valors i creences propis del grup. L'autor és especialment insistent en aquest punt: la seua proposta implica imposar uns certs límits als drets col·lectius i reconèixer una mena de *dret a l'apostasia*, a posar en dubte la pertinença al grup o determinades pràctiques i creences que el caracteritzen. A més, Kymlicka sosté que les cultures no són valuoses per elles mateixes: el seu valor rau, més aviat, en el fet que només a partir de la integració en una cultura societària determinada els individus accedeixen a un ventall d'opcions de tria significatives. En conseqüència, el liberalisme ha de reconèixer la importància que té per a les persones pertànyer a una cultura societària donada.

Per a fer compatible el reconeixement de drets col·lectius i la llibertat dels individus, Kymlicka proposa establir un balanç entre *restriccions internes* i *proteccions externes*. El primer concepte fa referència a restriccions al dret d'un grup a limitar la llibertat dels seus membres en nom de la solidaritat del grup o del manteniment de la puresa cultural. El segon concepte fa

referència, en canvi, al dret d'un grup minoritari a restringir el poder econòmic i polític que exerceix damunt seu la societat majoritària. L'objectiu últim és garantir la igualtat entre grups minoritaris i majoritaris i alhora la llibertat i la igualtat en el si del grup minoritari: la base d'una teoria liberal dels drets de les minories consisteix a acceptar l'existència de proteccions externes i a evitar la presència de restriccions internes.

Kymlicka destaca tres arguments que poden legitimar la implantació de proteccions externes en el cas dels grups ètnics i les minories nacionals:

1. la igualtat entre grups;
2. l'existència d'acords històrics entre les minories i la majoria, que s'han d'anar actualitzant i revisant;
3. el valor intrínsec de la diversitat cultural —un argument, aquest últim, que complementa però que no pot substituir els arguments de justícia basats en la igualtat entre grups i en els drets històrics.

L'autor adverteix que el reconeixement de la diferència i l'autonomia de les diferents cultures societàries que conviuen en el si d'un Estat dificulta, en major o menor mesura, la cohesió social. A major reconeixement de *drets diferenciats en funció del grup* en el si d'un Estat, majors dificultats per a crear un Estat cohesionat i consolidar una identitat compartida, necessària per a mantenir un ordre social estable. Aquestes amenaces són febles en el

cas del reconeixement de drets de representació i de drets poliètnics, perquè l'objectiu últim d'aquest tipus de drets és precisament la integració dels grups minoritaris a la societat majoritària. En canvi, la concessió de drets d'autogovern sí que planteja una amenaça més clara per a la cohesió social. Alhora, però, negar aquests drets representa també una amenaça, perquè pot fer augmentar el desig i el risc de secessió. Kymlicka conclou que una de les tasques urgents que han d'enfrontar els Estats multinacionals és identificar els elements bàsics que els cohesionen, un aspecte que el llibre deixa obert.

Finalment, Bretxa va tractar les referències als drets lingüístics que apareixen ara i adés en el llibre. Kymlicka planteja, per exemple, un interrogant fonamental: per què s'han de destinar fons públics a l'escolarització en llengua inicial dels grups ètnics i nacionals? Qui hi té dret? Qui no l'hi té? En aquest punt pren rellevància la distinció entre *minories nacionals* i *minories ètniques*: per a Kymlicka, els drets lingüístics són un component dels drets nacionals que no s'han de garantir necessàriament als grups ètnics. La justificació d'aquesta diferència de tractament es basa en la noció de tria, bàsica en qualsevol teoria liberal. Les minories nacionals històriques ja eren al territori: la situació de minorització no és escollida sinó sobrevinguda com a conseqüència de l'annexió a l'Estat. Els immigrants, en canvi,

quan trien emigrar també decideixen renunciar a determinats drets. Basant-se en aquesta distinció, en un llibre posterior (Kymlicka i Patten (ed.) 2003), l'autor ha plantejat una distinció entre *drets de promoció* i *drets de tolerància*.¹⁸

Referències

KYMLICKA, Will; PATTEN, Alan (ed.) (2003): *Language Rights and Political Theory*. Oxford University Press.

---

¹⁸ Vegeu la introducció al volum a https://scholar.princeton.edu/sites/default/files/apatten/files/intro_to_lrpt_2003.pdf

Nicola Vaiarello: «Comentari de *Language Rights and Duties in the Evolution of Public Law* de Giovanni Poggeschi»

2 de juny de 2017¹⁹

Nicola Vaiarello, doctorand de la Universitat de Barcelona, va encapçalar el comentari de *Language Rights and Duties in the Evolution of Public Law*, de Giovanni Poggeschi (Nomos Verlagsgesellschaft, 2013). Vaiarello va començar destacant que el llibre està dedicat a Sergio Ortino, un professor de dret constitucional italià, especialitzat en qüestions de regionalisme i federalisme, l'obra del qual es caracteritza per la voluntat de connectar els fenòmens legals amb factors històrics, econòmics i antropològics. Una tendència que, en la visió de Vaiarello, comparteix el manual de Poggeschi, un jurista especialitzat en drets lingüístics i en regionalisme i federalisme fiscals.

Language Rights and Duties in the Evolution of Public Law presenta estudis de cas de països democràtics i també autoritaris que prenen en consideració o no la protecció dels drets —lingüístics i d'altres tipus— de les minories. Poggeschi hi insisteix en el lligam entre autonomia lingüística i lluita política per l'autonomia, fenòmens relativament recents en el debat públic i que

es reflecteixen també en l'evolució constant del marc jurídic. L'autor afronta la qüestió de la utilitat i la necessitat de disposar de regulacions legals sobre les llengües, i constata que si bé encara no existeix una consciència forta sobre aquesta necessitat, el procés de democratització a escala global genera un interès creixent sobre aquestes qüestions.

Vaiarello va presentar a continuació la distinció que estableix Poggeschi entre tres tipus de drets lingüístics. Els *drets lingüístics del primer tipus* deriven de l'aplicació de drets humans fonamentals, del dret a un tractament just i, entre altres, a entendre la llengua en els processos legals. En canvi, els *drets lingüístics del segon tipus* reconeixen la possibilitat de protegir una llengua territorial i històrica i de promoure'n l'ús en les institucions —legals i d'altres tipus. Per últim, hi hauria *drets lingüístics del tercer tipus*, que farien referència als drets lingüístic de les comunitats immigrades —alguns drets d'aquest tipus s'han

¹⁹ Vegeu-ne el resum en línia a <https://llenguasocietat.wordpress.com/2017/06/09/seminari-sobre-drets-linguistics-amb-nicola->

[vaiarello-a-proposit-dun-llibre-de-giovanni-poggeschi/](https://llenguasocietat.wordpress.com/2017/06/09/seminari-sobre-drets-linguistics-amb-nicola-)

implementat, per exemple, en alguns països nòrdics d'Europa i també a Austràlia.

La resta de la presentació va centrar-se en un exemple de promoció de drets lingüístics del segon tipus a Itàlia, a través d'una llei (Llei 482.99) que, paradoxalment, és la primera que reconeix en l'article 1 l'oficialitat de la llengua italiana. Aquesta llei estableix una via de finançament per als municipis que es declaren integrants d'una minoria lingüística, cultural o nacional històrica, unes minories que la llei reconeix en l'article 2: entre d'altres, la catalana, grega, germànica, sarda, francoprovençal, etc. Arran de la llei, fins a 14 regions i 1.171 ajuntaments s'han declarat part d'alguna d'aquestes comunitats històriques. El finançament ha estat un motor important en aquest procés, especialment en les àrees deprimides econòmicament, en un procés en què, a més, s'ha exercit poc control sobre l'adequació del reclam de pertinença a alguna d'aquestes minories.

Entre altres casos exposats per Vaiarello hi ha el de dos ajuntaments de la Ligúria, en què la varietat parlada històrica al territori és el lligur però que es van declarar part de la minoria occitana perquè la llei no contemplava —ni finançava— la protecció de «dialectes». D'acord amb la visió del ponent, és la manca de consciència lingüística i de pertinença a una comunitat lingüística diferenciada el que, en aquests casos, ha permès que aquests canvis d'adscripció no hagen estat objecte de controvèrsia. Per tot plegat, alguns

acadèmics han arribat a parlar del fracàs de la llei, que consideren que s'ha impulsat per motius diferents de la conservació del patrimoni lingüístic i la promoció de l'ús d'aquestes llengües.

Avel·lí Flors-Mas: «Comentari d' *Equal Recognition* d' Alan Patten»

14 de juliol de 2017²⁰

En aquesta última sessió, Avel·lí Flors-Mas, doctorant i investigador de la Universitat Oberta de Catalunya i el CUSC-UB, va comentar el llibre *Equal Recognition: the Moral Foundations of Minority Rights*, d'Alan Patten (Princeton University Press, 2014).

El seminari va començar amb una breu introducció a la carrera i l'obra d'Alan Patten. Nascut en el si de la minoria anglòfona del Quebec, Patten és llicenciat per la Universitat McGill de Mont-real, màster per la Universitat de Toronto i doctor per la Universitat d'Oxford, i actualment és catedràtic de ciència política de la Universitat de Princeton. Ha dedicat notables esforços al desenvolupament d'una teoria normativa dels drets de les minories, i ha tractat de manera específica els drets lingüístics i les polítiques lingüístiques al llibre *Language Rights and Political Theory* (Oxford University Press, 2003), editat conjuntament amb Will Kymlicka.²¹

Entrant al contingut d'*Equal Recognition*, Patten s'hi proposa generar una teoria liberal dels drets de les minories que es base en el

principi de *neutralitat* de l'Estat i de *reconeixement igual* de les diferents cultures coexistents en el si d'una entitat política. L'autor parteix de la idea que l'Estat ha de ser *neutral* envers les *concepcions del bé* dels ciutadans, però sosté que per tal de mantenir-se neutral en ocasions cal reconèixer i protegir certs drets a les minories culturals. Un dels trets definitoris de la seua proposta és que defuig dissenyar les polítiques a partir dels *objectius* —de construcció nacional o preservació cultural, per exemple— i aposta, per contra, per una aproximació procedimental. Des del punt de vista de l'autor, el que compta no és el *resultat* de les polítiques, sinó garantir la *igualtat d'oportunitats* per a prosseguir les diferents concepcions del bé que professen els individus. D'aquesta manera, Patten emfasitza la possibilitat d'*autodeterminació personal* com un dels principis que fonamenten la seua teoria.

²⁰ Vegeu-ne el resum en línia a <https://llenguasocietat.wordpress.com/2017/07/26/seminari-sobre-equal-recognition-dalan-patten-amb-avelli-flors-mas/>

²¹ Algunes de les publicacions de Patten es poden trobar en accés obert a <https://scholar.princeton.edu/apatten/publications>

L'autor posa al centre de la teoria la noció de *neutralitat*, i més específicament la *neutralitat de tractament*, que entén com un mecanisme d'acomodació igual o equivalent de les diferents concepcions del bé per part de les institucions, de nou sense tenir en compte el resultat d'aquestes mesures. En efecte, en la visió de Patten la finalitat de les polítiques lingüístiques i culturals no ha de ser prevenir —o promoure— l'assimilació a la cultura majoritària, sinó garantir un terreny de joc equitatiu per als membres de les diferents cultures —que conserven, amb tot, la llibertat de tria per a incorporar-se o no al grup majoritari. Es tracta, doncs, de proporcionar «'comparable' facilities, resources, and so on» als membres de les diferents cultures, tot i que «in a prorated way» (p. 162): és a dir, la distribució dels recursos ha de ser equitativa tenint en compte les dimensions dels grups.

L'altra noció central de la teoria de Patten és la de *reconeixement*, que defineix com «a customized form of accommodation of an identity-related component of a conception of the good» (p. 158). D'acord amb l'autor hi ha diferents possibilitats de reconeixement. D'una banda hi ha l'estratègia de *no-reconeixement*, que manté el principi de neutralitat però que és poc practicable en el terreny lingüístic —a diferència del religiós, per exemple. De l'altra, hi ha l'estratègia del *reconeixement majoritari*, que implica l'acomodació de les institucions a la llengua i la cultura del grup majoritari i que, per motius obvis, no respecta el principi de neutralitat. És per això que Patten aposta pel

reconeixement igual, i més en concret per una *implicació equitativa* —*even-handed entanglement*—, és a dir, per la provisió de recursos comparables a les diferents cultures, de manera prorratejada en funció de les dimensions del grup. Això, és clar, no garanteix la continuïtat i la vitalitat de totes les llengües i cultures, tot i que des del punt de vista de Patten això no constitueix una injustícia *per se*. Com apunta ell mateix, «[i]t may be that, in a context where comparable facilities, resources, and so forth are provided to several different cultures, people make choices that leave one of the cultures flourishing and others struggling» (p. 162).

L'aplicació del *reconeixement igual* als drets lingüístics

Una vegada esbossats els principis generals, Flors-Mas va concentrar-se en l'aplicació de la teoria als drets lingüístics, un aspecte que Patten tracta al capítol «6. Equal Recognition and Language Rights» (p. 186-231). En concret, l'autor tracta el que Heinz Kloss anomena *drets de promoció lingüística*, i contrasta el seu model de *reconeixement igual* amb les dues aproximacions que considera hegemòniques: d'una banda, el model que anomena de *construcció nacional* (*nation-building*), que considera propi dels grups majoritaris i de l'àmbit estatal, i que promou la «assimilation [...] to ensure a common public language within each state or political community» (p. 193); de l'altra, el model que anomena de *preservació cultural*, que considera propi dels grups minoritaris i de l'àmbit subestatal, i que intenta «[to]

prevent linguistic assimilation and marginalization so as to preserve vulnerable languages» (p. 193). Patten destaca que tots dos models són compatibles —per exemple, quan una entitat subestatal promou polítiques de construcció nacional amb l'objectiu de preservar una llengua minoritària en el conjunt de l'Estat— i subratlla que tots dos construeixen la seua posició normativa envers els drets lingüístics «in terms of the realization of a preferred outcome» (p. 197).

Per contra, una proposta de caràcter procedimental com la que defensa Patten consistiria a establir «non-outcome-based fair background conditions under which speakers of different languages can strive for the survival and success of their respective language communities» (p. 198), mitjançant la promoció de polítiques de *multilingüisme oficial prorratejat* (*prorated official multilingualism*). Es tracta de proporcionar un suport equitatiu a les llengües coexistents en el si d'una entitat política de manera proporcional al seu nombre de parlants. Amb tot, Patten sosté que aquest model és *revocable* (*defeasible*) quan les motivacions de construcció nacional o de preservació cultural pesen més que les de reconeixement igual. Per exemple, quan es pretén reparar una injustícia històrica envers els membres de la *cultura X*, cas en el qual estaria justificada l'adopció de mesures que es desvien del reconeixement igual, tot i que només de manera temporal i fins que s'haja restablert un camp de joc equitatiu. En aquest sentit, Patten reconeix un cert

caràcter «híbrid» a la seua teoria dels drets lingüístics, que permet acomodar possibilitats intermèdies entre el monolingüisme institucional i el reconeixement igual estricte, com ara un cert ús preferent d'una de les llengües concurrents sense reconeixement exclusiu.